

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет
Кафедра географії України

На правах рукопису

УДК 911.3:379.85

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ТУРИЗМУ

Галузь знань: 10 Природничі науки

Спеціальність: 106 Географія

Освітня програма: Економічна географія

Спеціалізація: Географія рекреації та туризму

Кваліфікаційна робота бакалавра

студентки IV курсу

ОР Бакалавра

ТУРЧИН Юлії Юріївни

Науковий керівник:

доцент кафедри географії України,

кандидат географічних наук

Арїон Оксана Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ТУРИЗМУ	6
1.1. Сімейний туризм як форма організації дозвілля	6
1.2. Особливості сімейного туризму	11
1.3. Економічна парадигма сімейного туризму	16
Висновки до розділу 1	20
РОЗДІЛ 2. ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СІМЕЙНОМУ ТУРИЗМІ	22
2.1. Фактори впливу на розвиток сімейного туризму в сучасних умовах	22
2.2. Визначення основних тенденцій у сфері розвитку сімейного туризму	27
2.3. Інновації у індустрії сімейного туризму	38
Висновки до розділу 2	45
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ СІМЕЙНОГО ТУРИЗМУ	47
3.1. Огляд актуальних проблем розвитку сімейного туризму	47
3.2. Рекомендації щодо вдосконалення розвитку сімейного туризму.....	50
Висновки до розділу 3	53
ВИСНОВКИ	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	58

ВСТУП

Актуальність дослідження теми. Сімейний туризм є однією з найбільш перспективних сфер туристичної галузі. Його значення важко переоцінити, оскільки він не лише сприяє зміцненню сімейних стосунків та покращенню якості життя, але й відіграє важливу роль у соціально-економічному розвитку регіонів. Сучасні тенденції розвитку сімейного туризму потребують ретельного дослідження, щоб виявити ключові фактори, які впливають на його зростання та ефективність. Актуальність дослідження тенденцій розвитку сімейного туризму обумовлена кількома важливими чинниками. Перш за все, зростання попиту на сімейний відпочинок стає очевидним трендом. Сучасні родини все більше цінують спільне проведення часу під час відпусток. Вони шукають можливості для різноманітного та цікавого відпочинку, який враховує інтереси та потреби всіх членів родини, від малюків до дорослих. Це створює високий попит на якісні туристичні послуги, спеціально адаптовані для сімей. Економічний вплив сімейного туризму є значним. Враховуючи вищезазначені аспекти, дослідження тенденцій розвитку сімейного туризму є надзвичайно актуальним. Воно дозволить виявити нові можливості та виклики, розробити стратегії для підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів і послуг, а також сприятиме загальному соціально-економічному розвитку регіонів.

Метою даного дослідження є всебічний аналіз тенденцій розвитку сімейного туризму в Україні, визначення основних проблем та розробка рекомендацій щодо їх подолання для забезпечення сталого розвитку цієї галузі.

Об'єктом дослідження є туризм в Україні.

Предметом дослідження є особливості розвитку сімейного туризму.

Для досягнення мети необхідно **вирішити наступні завдання:**

1. Дослідити теоретичні засади розвитку сімейного туризму, його роль як форми організації дозвілля, а також його економічний вплив.
2. Визначити особливості та специфічні характеристики сімейного туризму, включаючи потреби різних вікових груп.

3. Провести огляд сучасних тенденцій у сімейному туризмі, враховуючи фактори впливу та інновації в індустрії.
4. Визначити актуальні проблеми розвитку сімейного туризму в Україні та розробити рекомендації щодо їх подолання і вдосконалення галузі.

Методологія дослідження тенденцій розвитку сімейного туризму включає використання комплексу наукових методів, які дозволяють забезпечити всебічний аналіз проблеми, виявити ключові фактори впливу, та розробити рекомендації для її вирішення. Основні методи, використані у даному дослідженні, включають аналіз, SWOT-аналіз, синтез, порівняння, індукцію та дедукцію, узагальнення, та описовий метод. Метод аналізу у контексті сімейного туризму дозволяє детально розглянути окремі аспекти цієї галузі, такі як інфраструктура, сервіси, економічний вплив, соціальні фактори та тенденції. SWOT-аналіз допомагає виявити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози для розвитку сімейного туризму. Метод синтезу використовується для інтеграції результатів аналізу різних аспектів сімейного туризму, що дозволяє створити комплексне бачення його поточного стану та перспектив розвитку. Метод порівняння використовується для аналізу досвіду розвитку сімейного туризму в різних країнах та регіонах, що дозволяє визначити найкращі практики та можливості їх адаптації в Україні. Методи індукції та дедукції використовуються для виявлення загальних тенденцій та закономірностей у розвитку сімейного туризму на основі вивчення конкретних прикладів і випадків. Метод узагальнення використовується для створення цілісного уявлення про розвиток сімейного туризму, виявлення основних тенденцій, проблем та перспектив. Описовий метод використовується для представлення стану сімейного туризму в Україні, включаючи опис інфраструктури, послуг, ринку та основних гравців.

Теоретичне значення даного дослідження полягає у внеску до розвитку наукових знань про сімейний туризм, що дозволяє глибше зрозуміти його концептуальні основи та роль у сучасній туристичній галузі. Дослідження сприяє формуванню цілісної теоретичної моделі сімейного туризму, аналізуючи соціально-психологічні та економічні аспекти, а також розширює уявлення про

взаємозв'язок між розвитком туристичної інфраструктури, рівнем сервісу та задоволенням потреб сімейних туристів.

Практичне значення дослідження полягає у розробці рекомендацій для вдосконалення розвитку сімейного туризму в Україні.

Наукова новизна даного дослідження полягає у комплексному підході до вивчення тенденцій розвитку сімейного туризму в Україні, систематизації та аналізі його особливостей у контексті сучасних умов. Запропоновані рекомендації мають значний потенціал для реалізації у практичній діяльності.

Основними джерелами для даного дослідження стали монографії, публікації в наукових журналах, а також матеріали з веб-сайтів організацій, що спеціалізуються на туризмі. Монографії, такі як праці С. Шомко, Д. Ярмолюка, та інших дослідників, надали глибоке розуміння концептуальних основ та теоретичних моделей сімейного туризму. Вони містять детальні аналізи соціально-психологічних та економічних аспектів сімейного відпочинку. Публікації в наукових журналах, зокрема роботи А. Анукраті, Шруті А., та дослідження в *Journal of Vacation Marketing*, *Journal of Tourism Futures*, та інших виданнях, дозволили проаналізувати сучасні тенденції та перспективи розвитку сімейного туризму. Ці статті висвітлюють результати новітніх досліджень та емпіричних досліджень, що відображають вплив різних факторів на розвиток сімейного туризму. Веб-сайти організацій, таких як *Family Travel Association*, *Future Foundation*, та *VisitEngland*, надали актуальну інформацію про поточні тенденції та дані опитувань, що стосуються сімейного туризму. Ці джерела дозволили отримати дані про поведінкові зміни та уподобання туристів, що є важливими для формування стратегій розвитку цієї сфери в Україні.

Структура роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів та підрозділів, списку використаних джерел та літератури, було введено 42 позицій літератури та джерел, робота має об'єм у 62 сторінок, основного тексту – 55.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сімейний туризм як форма організації дозвілля

Потреба в сімейному відпочинку існувала завжди, про що свідчать соціологічні дослідження. У кожній країні сім'я відіграє вирішальну роль у гармонійному розвитку особистості, охоплюючи її матеріальні та духовні цінності, забезпечуючи належне використання вільного часу. Наше суспільство надає високий пріоритет добробуту сім'ї та дітей. Відзначимо, що це знаходить своє відображення у постійному розвитку сфери побутового обслуговування, системи громадського харчування, створенні розгалуженої мережі дитячих та оздоровчих закладів, у тому числі туристичних. Зростаючий інтерес до сімейного та дитячого туризму серед громадян підкреслює їх зростаючі матеріальні та духовні потреби. Сьогодні вже не сотні, а тисячі сімей обирають відпочинок на туристичних базах, і наш обов'язок - забезпечити їх усіма необхідними зручностями. На туристичному ринку сімейний туризм є одним із найбільш важливих і швидкозростаючих секторів, який займає близько 30% від загального обсягу дозвілля туристичного ринку.[5]

Виховні та етичні переваги сімейного туризму значно переважають переваги роздільного відпочинку дітей і батьків. [35] Вважаємо за необхідне конкретизувати дослідження шляхом визначення поняття «сімейний туризм». З цією метою звернемося до аналізу наукових підходів вітчизняних та зарубіжних науковців. З точки зору Б. Шомко та Д. Ярмалюк, сімейний туризм можна визначити як тимчасові подорожі сім'ї (з дітьми або без дітей) або групи сімей, які здійснюються у вільний від постійного місця проживання час у місця, відмінні від їхнього постійного місця проживання. Визначальною характеристикою сімейного туризму, як і будь-якої форми сімейного дозвілля, є взаємодія між усіма членами родини. Ця взаємодія сприяє формуванню почуття єдності та спільного досвіду, що відрізняє сімейний туризм від інших видів відпочинку. Головною особливістю сімейного туризму є взаємодія та залучення всіх членів сім'ї. На відміну від сімейного відпочинку, де батьки можуть залишити дітей з аніматорами або нянями, щоб насолодитися окремими

заходами, сімейний туризм робить акцент на спільному досвіді. Його мета - створити моменти, коли члени сім'ї беруть участь у спільних заходах, що сприяють формуванню почуття єдності та взаємного задоволення.[42]

Подібну позицію можна зустріти і у вітчизняного науковця О. В. Колотухи, який підкреслює, що сімейний туризм - це подорож сім'ї (з дітьми або без них) до місця, відмінного від місця постійного проживання, що здійснюється у вільний від роботи час. Визначальною характеристикою сімейного туризму, на думку дослідника, є взаємодія між усіма членами сім'ї. Цілями сімейного туризму є об'єднання сім'ї та встановлення емоційних зв'язків, сприяння взаєморозумінню між батьками та дітьми, корекція дитячо-батьківських стосунків, реалізація сімейних цінностей, задоволення потреби у відпочинку та фізичній активності, пропаганда здорового та активного способу життя, а також надання можливості дітям набути соціального досвіду.[30]

Доволі лаконічну дефініцію можемо зустріти у працях В. В. Джинджояна згідно з якою сімейний туризм передбачає поїздки для сімей, включаючи родичів різного віку (дітей, батьків та/або бабусь і дідусів) або груп сімей. Основні вимоги включають безпечне та комфортне житло, а також сприятливі соціальні умови. Такі поїздки зміцнюють сімейні стосунки, тому проживання та туристичні послуги (розваги, транспорт, харчування, дизайн інтер'єру, електронне обладнання тощо) мають бути придатними для всіх членів родини. Крім того, необхідні тихі місця та різноманітні послуги як для дорослих, так і для дітей. До видів відпочинку, які найбільше задовольняють ці потреби, на думку, науковця, належать культурно-пізнавальна діяльність, лікувально-оздоровчий туризм, екологічний туризм. [27]

На думку С. Шоу та Д. Доусона, сімейний туризм передбачає, що батьки та діти залишають свої домівки, щоб відвідати нові місця для подорожей або відпочинку. Науковці зазначають, що сімейний туризм має освітні та рекреаційні переваги, оскільки батьки використовують цей час для зміцнення сімейного спілкування і зв'язків, навчання цінностям і здоровому способу життя, сприяння навчанню через подорожі, а також допомагають дітям розвивати свій характер і

цінності. Життєвий цикл сім'ї суттєво впливає на поведінку під час подорожей, причому різні етапи призводять до різних уподобань і потреб у подорожах. Ці етапи впливають на вибір місця призначення, тривалість подорожі, харчування, проживання та поведінку під час шопінгу. [17]

Цікавою для аналізу є і позиція Х. Чена, який зазначає, що сімейний туризм зміщує контекст міжособистісної взаємодії з домашнього середовища в нове, незнайоме оточення. Ця зміна неминуче змінює те, як члени сім'ї взаємодіють один з одним і сприймають своє оточення, особливо для батьків у нуклеарній сім'ї. Нове середовище впливає на міжособистісну поведінку та індивідуальне сприйняття, створюючи унікальну динаміку порівняно зі звичайною домашньою обстановкою. [5] Аналіз наукових праць дає підстави автору запропонувати власне комплексне визначення згідно з яким сімейний туризм слід розглядати як тимчасові подорожі сім'ї (з дітьми або без дітей) або групи сімей в місця, відмінні від їх постійного місця проживання, у вільний час, що характеризуються взаємодією та спільними враженнями всіх членів сім'ї, спрямовані на зміцнення сімейних та емоційних зв'язків, сприяння взаєморозумінню, корекцію дитячо-батьківських відносин, реалізацію сімейних цінностей, підтримку відпочинку та фізичної активності, пропаганду здорового способу життя, сприяння соціальному та освітньому розвитку дітей. У межах цього дослідження сімейний туризм розглядатиметься саме в такому авторському розумінні.

Окресливши теоретичні основи, відзначимо, що дослідження демонструють, що сімейний туризм сприяє згуртованості сім'ї та встановленню емоційних зв'язків. Проводячи час разом у новому середовищі, сім'ї можуть зміцнити свої стосунки та покращити взаєморозуміння. Така взаємодія дозволяє коригувати дитячо-батьківські стосунки та зміцнювати сімейні цінності. Такі види діяльності, як дослідження нових місць, знайомство з місцевою культурою, участь у сімейних іграх або заняття спортом, можуть значно покращити емоційний зв'язок між членами сім'ї. Окрім того, сімейний туризм задовольняє потребу у відпочинку та фізичній активності. Багато форм сімейного туризму, такі як піші, велосипедні або водні види спорту, надають можливості для

фізичних вправ. Це особливо актуально для спортивно-орієнтованого сімейного туризму, де основна увага приділяється фізичній активності, яка приносить задоволення всім членам сім'ї. Такі заходи не лише сприяють фізичному здоров'ю, але й створюють спільні спогади та досвід. [36]

Як зазначають зарубіжні автори Т. Ценг, Х. Чен та К. Шень, позитивною рисою сімейного туризму є також і заохочення здорового та активного способу життя. Беручи участь у заходах, які вимагають фізичних навантажень і сприяють гарному самопочуттю, сім'ї можуть перейняти здоровіші звички. Розвиток здоров'язберігаючих технологій, таких як екологічно чисте житло та туристичні пакети, орієнтовані на оздоровлення, ще більше сприяє досягненню цієї мети. Залучення до активного відпочинку на природі, таких як прогулянки на природі, кемпінг та пригодницькі види спорту, може прищепити любов до фізичної підготовки та природи як дітям, так і дорослим. Сімейний туризм виховує дух колективізму, виховує у дітей витривалість, незалежність і стійкість, допомагає їм долати труднощі, зміцнює сімейну згуртованість і батьківський авторитет. Це розширює кругозір дітей, прищеплює любов до рідного краю та виховує повагу до природної краси довкілля. [22]

Природною основою сімейного туризму є шлюбно-родинні зв'язки, які є первинними. Крім того, він охоплює взаємодію між членами сім'ї для задоволення різноманітних потреб, таких як емоційні та психологічні зв'язки, когнітивний досвід (наприклад, відвідування унікальних природних місць), а також національні чи побутові інтереси. Сімейний туризм ефективно поєднує ці елементи, пропонуючи неоціненні переваги. На відміну від радянських переконань про те, що держава повинна нести першочергову відповідальність за виховання дітей, сучасні погляди підкреслюють роль сім'ї в гармонійному розвитку дитини. Багаторічний досвід показує, що сімейний туризм, як частина додаткової освіти, є оптимальним для розвитку дитини. Унікальні, відносно незалежні відносини в дитячо-дорослих туристичних спільнотах підкреслюють адекватність сімейного туризму як освітньої форми. Сімейний туризм повинен дарувати нові враження, викликати благоговіння, заохочувати незалежність і

враховувати вікові інтереси як дітей, так і дорослих, зміцнюючи позитивну роль сім'ї у вихованні дітей і сприяючи взаємовпливу між дітьми та дорослими. [39]

Доречним вважаємо згадати і про позицію вітчизняних науковиць О. В. Машкової та Д. І. Цветкової, які присвятили увагу дослідженню факторів успішної організації сімейного туризму. На думку дослідниць, першочерговим фактором, який слід враховувати при організації сімейного відпочинку, є здоров'я. Вирішальне значення також має і забезпечення доступності медичної допомоги. Окрім фізичного здоров'я, необхідно подбати про психологічний комфорт юних мандрівників відповідно до їхніх вікових потреб. Наприклад, вимоги до відпочинку будуть відрізнятися для сімей з немовлятами, малюками (від одного до трьох років), дошкільнятами, дітьми молодшого шкільного віку та підлітками. Для прикладу, діти дошкільного віку є природженими дослідниками, що робить їх добре пристосованими для відпочинку за межами великих міст чи готельних комплексів. Вони не потребують надкомфортних умов проживання чи вишуканої їжі, тому навіть ночівля в наметі може принести їм задоволення. Батькам варто бути готовими до нескінченних запитань і згадати свої знання з фізики, біології та природознавства, адже ці предмети стануть у пригоді як на пляжі, так і в довколишніх парках. Незважаючи на те, що культурні заходи можуть бути включені в програму сімейного відпочинку, вони повинні бути короткими і не включати великі групи, оскільки дошкільнятам важко встигати за темпом екскурсій. Вони не можуть спокійно спостерігати навіть за найвидатнішими шедеврами чи виставами, а їхні мистецькі вподобання суттєво відрізняються від дорослих. Змушувати дітей постійно відвідувати музеї чи церкви може зашкодити їх культурному вихованню. [32]

На нашу думку, аналіз наукових підходів дає підстави зробити висновок про те, що сімейний туризм є життєво необхідною формою дозвілля, яка сприяє згуртованості родини, взаєморозумінню, розвитку сімейних цінностей. Він характеризується спільним досвідом, який посилює емоційні зв'язки та правильні дитячо-батьківські стосунки.

1.2. Особливості сімейного туризму

Сучасні дослідження сімейного туризму здебільшого зосереджені на аналізі ринку, наголошуючи на перевагах пакетів і процесах прийняття рішень. Відносини між родинами та емоціями зазвичай розгортаються в приватній сфері дому. Однак туристичне середовище дає можливість досліджувати деякі з цих емоцій і відкрито виражати їх у громадських місцях, наприклад на пляжах. Американський дослідник П. Обрадор припускає, що невидимість сімей у дослідженнях туризму походить від уявлення про те, що основним доменом сім'ї є дім, що контрастує з переважним фокусом досліджень туризму. При цьому науковець акцентує увагу на тому, як уявлення про дім і сім'ю будуються та виконуються під час відпустки, наголошуючи на ролі туризму у зміцненні соціальних мереж і сімейних відносин. Гендерна динаміка та структури влади у соціальних репродуктивних ролях, особливо щодо прийняття рішень щодо відпочинку та розподілу праці, вимагають подальшого вивчення в рамках досліджень сімейного туризму. Матері часто несуть тягар чорних завдань як вдома, так і під час відпустки, що впливає на різний досвід відпочинку та домашніх справ у сім'ї. [8; 12]

Сучасні сім'ї стикаються з повсякденними труднощами, пов'язаними з роботою, доглядом за дітьми та домашніми обов'язками, залишаючи обмежений час простою поза визначеними періодами відпустки. Отже, сімейні свята несуть у собі підвищені очікування згуртування, відпочинку та втечі від рутинних стресів. Послідовно, сімейний туризм забезпечує платформу для дослідження взаємозв'язків між враженнями та повсякденним досвідом, висвітлюючи значення дозвілля у визначенні сімейної ідентичності та самореалізації. Крім того, сімейні туристи є втіленими суб'єктами, чия взаємодія з навколишнім середовищем формує їхній досвід. Для прикладу особливе значення для сімейного туризму має прибережне середовище, слугуючи фоном для емоційного резонансу та сімейної автентичності. [12]

У контексті сімейного туризму на березі моря, британська дослідниця С. Келлі відзначила іншу особливість цієї сфери. Науковиця зазначає, що

індивідуальне та колективне сприйняття формує наше розуміння місць, подорожей та їхній емоційний вплив на сім'ї. Людське існування за своєю суттю пов'язане з емоціями, думками та фізичними просторами, на які впливають соціальні конструкції, але керується вродженим прагненням до зв'язку зі значимими іншими людьми та природою. Для багатьох сімей відпочинок на морі означає втечу від буденної домашньої рутини, пропонуючи простір для спілкування, відпочинку та єдності. Приємна обстановка сприяє психосоціальному благополуччю, посилює емоційні зв'язки та створює позитивні спогади. Ці незабутні враження відіграють важливу роль у формуванні сімейної ідентичності та наповнені сенсом і екзистенційною значимістю. [7]

Відзначимо, що сучасні дослідження туризму часто розглядають концепцію сім'ї як даність, просто як ключовий сегмент ринку. Проте є багато можливостей для дослідження того, як сім'ї організуються, виражають поведінку, керують емоціями та створюють незабутні враження від туризму на основі своєї унікальної особистості та цінностей. Ці ідентичності можуть бути заплутаними та внутрішньо складними, залежно від таких факторів, як стать, вік дітей і внутрішня динаміка влади батьків, що призводить до різноманітного досвіду серед членів сім'ї та в різних сімейних ринках і культурах. Розгляд сім'ї як соціальної групи, об'єднаної спільною метою, відрізняє її від інших груп суспільства. Члени сім'ї можуть мати міцні емоційні зв'язки і часто мати колективну сімейну парадигму чи світогляд. Хоча ширші рамки допомагають зрозуміти сім'ї, вони не визначають однозначно якусь конкретну сім'ю. У дослідженнях туризму є додаткова можливість пов'язати самостійно сконструйовані сімейні парадигми з туристичною поведінкою, наприклад сім'ї, які визначають себе як «авантюрна сім'я», «культурна сім'я» або «весела сім'я», щоб отримати глибше розуміння своїх уподобань у подорожах і вибір.[3]

Відзначимо, що поняття «сім'я» розвивається разом зі зміною суспільних структур. Сучасні сім'ї охоплюють різноманітний спектр, від традиційних гетеронормативних структур із 2,4 дітьми до домогосподарств, очолюваних одностатевими батьками, батьками-одинаками та змішаними сім'ями з дітьми

від кількох шлюбів, демонструючи різний ступінь розширеної сімейної підтримки. В економічному плані сімейний туризм є одним із сегментів ринку, який найшвидше розвивається та є найбільш стійким.

Дослідження сімейних подорожей у США за 2023 рік продемонструвало багатообіцяючі тенденції, які вказують на продовження зростання ринку сімейних подорожей після пандемії. Оскільки 81% батьків висловили наміри подорожувати зі своїми дітьми в наступному році, і багато хто планує збільшити витрати, сектор демонструє стійкість. Проте доступність залишається проблемою для 59% респондентів. Інтерес до туристичних консультантів для планування подорожей залишається високим: 71% батьків готові їх залучити, що свідчить про збільшення порівняно з попередніми роками. Примітно, що подорожі кількох поколінь, за участю бабусь і дідусів і дітей, зростають, причому відпочинок на пляжі є кращим вибором, тоді як подорожі з пропуском поколінь схиляються до культурних пам'яток.

Сімейні подорожі все частіше визнаються за їх позитивний вплив на розвиток дітей і відновлення після викликів, пов'язаних з пандемією. Батьки відносять такі переваги, як підвищена здатність до адаптації, позитивний погляд на життя та покращені соціальні навички до досвіду сімейних подорожей. Незважаючи на ці позитивні результати, занепокоєння щодо доступності спонукає до змін у поведінці подорожей, таких як уникнення додаткових зборів і вибір економічного житла. Відгуки респондентів висвітлили сфери, які потрібно покращити в туристичній індустрії, зокрема потребу в кращому розсадженні на рейсах, більш зручному розміщенні для сімейного відпочинку та прозорому ціноутворенні без прихованих комісій.[4]

Доволі поширеним в контексті аналізу сімейного туризму для батьків є поняття «якісне проведення часу», яке, відзначимо, є доволі комплексним та відрізняється у сприйнятті в суспільстві. На нашу думку, доволі влучною є позиція американської дослідниці К. Снайдер, яка розділила його на три різні типи: «структуроване планування», «орієнтоване на дитину» та «вільний час». Зважаючи на це, батькам слід віддавати перевагу структурованому плануванню,

визначаючи якісний час як моменти, спеціально присвячені особливим сімейним заходам, таким як відпустка. У сучасному дискурсі якісно проведений час, особливо в контексті відпустки, часто ототожнюють із «хорошим батьком» або вихованням «щасливої сім'ї», підкреслюючи його культурне значення. Однак такі ідеали якісного проведення часу можуть бути пронизані складними очікуваннями, гендерним поділом канікул і домашньої праці та нереалістичними уявленнями про окреслений час і простір.[19]

Окремої уваги заслуговує питання мотивації сімей при прийнятті рішення щодо спільної поїздки. Результати дослідження колективу зарубіжних авторів показують, що сім'ї з дітьми різного віку мають однакові мотиви для сімейного відпочинку, такі як виховання прихильності та винагорода для членів сім'ї. Це свідчить про те, що сімейний туризм передбачає значні емоційні інвестиції, як спостерігалось в попередніх дослідженнях. Крім того, сімейний туризм виходить за рамки дозвілля на створення колективних спогадів, сприяючи згуртованості сім'ї та спільному досвіду. При цьому в сімейному туризмі чітко простежується різниця в уподобаннях та поведінки щодо сімейного туризму залежно від віку дітей, що підкреслює важливість урахування етапів розвитку під час планування сімейного відпочинку:

- Батьки дітей віком від 7 до 12 років віддають перевагу навчанню та досвіду під час сімейних канікул, щоб збагатити знання та творчі здібності своїх дітей. Подібним чином туризм пропонує освітні переваги, дозволяючи дітям застосовувати концепції в класі та розширювати свої перспективи, узгоджуючи попередні дослідження, які підкреслюють позитивні освітні наслідки подорожей.

- Сім'ї з молодшими дітьми віком від 3 до 12 років наголошують на знятті стресу та фізичній активності, визнаючи потребу дітей цієї вікової групи брати участь у дозвіллі для полегшення стресу, покращення фізичної форми та розвитку міжособистісних стосунків.

- Уподобання сімей з дітьми від 0 до 2 років включають більше відвідування магазинів і обідів через більший час сну та необхідність придбання речей для догляду за дитиною. Крім того, сім'ї з дітьми різного віку виявляють

різні переваги щодо туристичної діяльності, причому молодші сім'ї тяжіють до святкових і культурно-орієнтованих вражень, а старші сім'ї шукають динамічних видів діяльності, таких як парки розваг і їзда на велосипеді. Питання безпеки та гігієни є найважливішими для сімей з молодшими дітьми, що відображає наголос батьків на створенні безпечного та чистого середовища, сприятливого для благополуччя їхніх дітей. Спільне прийняття рішень батьками залишається поширеним явищем у сімейному туризмі, хоча діти все більше впливають на рішення з віком.[5]

Сімейний туризм має глибокий вплив на сімейні стосунки, особливо на зв'язок між батьками та дитиною, який є важливим для фізичного, емоційного та соціального розвитку дитини. Цей унікальний зв'язок зміцнюється завдяки спільному досвіду під час сімейного відпочинку. Спільне дослідження нових місць стимулює когнітивні здібності дитини, підвищуючи рівень IQ. Надійна прихильність, сформована під час таких подорожей, покращує здатність дітей розвивати позитивні стосунки з іншими, підтримуючи їх розумовий, мовний та емоційний розвиток. Крім того, діти з міцними батьківськими стосунками, як правило, демонструють впевнену соціальну поведінку та мають міцні навички вирішення проблем. Подорожі знайомлять дітей з різними географічними регіонами, культурами, середовищами та видами транспорту з раннього дитинства, підвищуючи їхню впевненість і соціальну компетентність. Знайомство з різними мовами та діалектами збагачує їхні лінгвістичні здібності, роблячи їх більш вправними у майбутніх спробах вивчення мови. Цей досвід також готує дітей до глобального ринку праці, розширюючи їхню культурну обізнаність і адаптивність. Сімейні подорожі навчають дітей важливим життєвим навичкам, таким як планування, відповідальність і терпіння. Вони вчаться керувати своїм багажем, планувати маршрути, досліджувати місцеві пам'ятки та орієнтуватися в нових середовищах. Виклики подорожі, такі як очікування в чергах або тривалі прогулянки, допомагають дітям розвивати стійкість, толерантність і здатність до адаптації. Крім того, у міру того, як діти ростуть, їхня участь у прийнятті рішень про подорожі зростає, що сприяє розвитку

почуття відповідальності та незалежності. Зрештою, якісний час, проведений під час сімейної відпустки, зміцнює сімейні зв'язки, створюючи тривалі спогади, які забезпечують емоційну підтримку в складні часи. На відміну від матеріальних подарунків, таких як відеоігри чи смартфони, спільний досвід подорожей збагачує життя дітей, сприяючи їхньому цілісному розвитку. Сімейний відпочинок пропонує перепочинок від щоденних стресів, покращує загальне самопочуття та сприяє релаксації, що робить його безцінним подарунком для розвитку та щастя дитини.[1]

Отже, сімейний туризм надає унікальну можливість для сімей відкрито виражати емоції в сприятливому середовищі, яке дозволяє досліджувати сімейні стосунки, створювати колективні спогади та зміцнювати соціальні зв'язки. Гендерні ролі та динаміка влади в сім'ях, особливо щодо прийняття рішень щодо дозвілля та домашніх обов'язків, суттєво впливають на досвід сімейної відпустки. Сімейний туризм має вирішальне значення для забезпечення якісного проведення часу та порятунку від рутинних стресів, сприяє релаксації, зближенню та емоційному благополуччю. Послідовно, взаємодія сімейних туристів із навколишнім середовищем формує їхній досвід, тому вдало підібрані дестинації та спланована поїздка мають особливо важливий вплив для виховання сімейної автентичності та позитивних спогадів.

1.3. Економічна парадигма сімейного туризму

Діти та сім'я формують найтісніші та найважливіші емоційні зв'язки між людьми. Ці стосунки рухають людством і суспільством, роблячи сім'ю ядром людської діяльності. Зважаючи на це, сімейний туризм є ключовим сектором туристичної індустрії. Багато футурологів і коментаторів стверджують, що серед життєвої невизначеності народження і смерть є єдиними певними. Між цими визначеностями розвиваються соціальні структури, що включають сім'ї. Організація економічного співробітництва та розвитку підкреслює демографічні тенденції, такі як збільшення участі жінок на ринку праці, вищий рівень розлучень, більше батьків-одинаків, розширений охоплення освітою, зростання

літнього населення та більша етнічна різноманітність, які змінюють суспільні структури. [20]

Діти відіграють невід'ємну роль у процесі прийняття рішень щодо сімейного відпочинку. Таким чином, туристичні підприємства повинні розробити інноваційні та інклюзивні комунікаційні стратегії, які залучатимуть усіх членів родини з самого початку планування відпустки. Це передбачає створення веб-сайтів і брошур, призначених для всієї родини, а не зосередження лише на тих, хто приймає рішення. У той час як компанії все більше прагнуть взаємодіяти з дітьми, виникають етичні проблеми щодо маркетингу для неповнолітніх. Отже, сім'ї шукають заспокоєння, особливо в джерелах, які пропонують особистий досвід, перш ніж остаточно скласти свої плани на відпустку. Батьки часто покладаються на різні канали для отримання рекомендацій або з вуст в уста від друзів.

Враховуючи важливість Інтернету як джерела інформації, туроператори та туристичні агенти повинні сприяти створенню онлайн-форумів, де споживачі можуть обмінюватися ідеями та отримувати доступ до правдивої інформації, а також надавати віртуальні тури об'єктами нерухомості. Ці зусилля сприяють тому, щоб батьки почувалися впевненіше у процесі прийняття рішень. У відповідь на занепокоєння батьків, які, як правило, переплановують діяльність своїх дітей, туристичні компанії повинні розглянути можливість впровадження інноваційних рішень, таких як технологія відстеження GPS, щоб покращити свої пропозиції послуг. Крім того, з точки зору брендингу місця призначення, організації повинні віддавати перевагу задоволенню потреб стурбованих батьків через ініціативи щодо забезпечення якості. Фахівці з консалтингової компанії Mintel відзначають, що попри тенденцію тривожного батьківства, існує протилежна тенденція, яка виступає за безтурботні ігри та свободу дітей. Це пояснює незмінну популярність кемпінгу серед сімей, оскільки вони дають можливість дітям розкривати свій потенціал.[9]

Сьогодні сім'ї все більш чутливі до ціни, що вимагає від постачальників ефективного сегментування туристів на основі їх вартості та етапів життєвого

циклу. Налагодження стосунків і заохочення повторних покупок на різних етапах життя стає важливим. Постачальники можуть розглянути можливість впровадження схем лояльності або пропозицій повернення готівки, щоб стимулювати регулярні та повторні покупки. Крім того, зростає попит на здорову діяльність, що підкреслює важливість безпеки та переваги такої діяльності. Дослідження вказують на зростання переваги відпочинку, особливо серед 18–34-річних, що спонукає економічний песимізм під час фінансової кризи.[21]

Дослідження американської науковиці С. О'Конор свідчить, що сімейне дозвілля скорочується, залишаючи сім'ям менше можливостей якісно проводити час разом. Отже, час, проведений разом, став дорогоцінним товаром, а туризм слугує засобом для полегшення цих моментів. Сімейний туризм має потенціал для зміцнення сімейних зв'язків, надаючи можливості для розширення взаємодії. У той час як незалежні домашні відпочиваючі можуть шукати відпочинку та делегувати догляд за дітьми, батьки, які відпочивають у сімейному пакеті, швидше за все, займатимуться зі своїми дітьми. Подібним чином сім'ї, які перебувають на короткій перерві, можуть розділити обов'язки по догляду за дітьми з надійними друзями чи родичами. Таким чином, туристичні підприємства повинні вийти за межі диференціації цін і пристосувати свої підходи до різних типів сімейних відпочиваючих. Це передбачає донесення чітких і адаптованих повідомлень до кожної цільової групи, підкреслюючи конкретні переваги, які відповідають їхнім уподобанням і потребам.[11]

Цікаву закономірність помітив Я. Соман, який відзначив, що в міру старіння суспільства спостерігається помітне зростання зв'язків між поколіннями, причому бабусі й дідусі відіграють важливу роль у догляді за дітьми. Це явище, висвітлене в таких культурних уявленнях, як фільм Disney-Pixar «Вгору», підкреслює зростаючу тенденцію «grandtravelling», коли бабусі, дідусі та онуки відпочивають разом. Оскільки родини стають більш мобільними, а бабусі й дідусі ведуть активний спосіб життя, виникає бажання подолати географічні відстані та зміцнити сімейні зв'язки через спільний досвід. Бабусі та дідусі, які характеризуються достатньою кількістю вільного часу та бажанням

подорожувати, часто шукають можливості спілкуватися зі своїми онуками, особливо під час шкільних канікул. Відзначимо, що концепція grandtravel набула популярності завдяки таким ініціативам, як Grandtravel, туроператор, заснований у 1989 році, за підтримки таких компаній, як Disney, які пропонують індивідуальні пакети для подорожей кількох поколінь. Grandtravelling пропонує переваги для всіх учасників, забезпечуючи якісний час для спілкування бабусь і дідусів з онуками, а батькам - спокій і відпочинок.[24]

Оскільки сімейні структури еволюціонують від горизонтальних до вертикальних моделей, туристичні постачальники повинні адаптуватися, пропонуючи різноманітні зручності та гнучкі варіанти, як-от сімейні квитки, які враховують різні розміри сімей. Щоб покращити зв'язок, постачальники повинні зосередитися на заходах, які об'єднують батьків і дітей, наприклад, спільне хобі чи відвідування культурних закладів, що відображає зростаючу тенденцію спільного відвідування сім'ями концертів і фестивалів. Зважаючи на це, все більшої популярності набирають інклюзивні сімейні курорти для всіх вікових груп, з розважальними та освітніми пропозиціями, придатними для відвідувань кількох поколінь. Крім того, зростання неповних сімей призвело до появи спеціалізованих постачальників і закладів, які задовольняють унікальні потреби цих сімейних структур. Оскільки суспільство стає все більш освіченим, зростає попит на освітні розваги, підкреслюючи значення культури, музеїв і театрів у сімейному туризмі. Щоб задовольнити уподобання сімей, які розуміються на відпочинку, туристичні підприємства повинні постійно впроваджувати інновації, пропонуючи нові враження, щоб забезпечити співвідношення ціни та якості та задовольнити бажання нових та захоплюючих пригод. [15]

Отже, сімейний туризм є життєво важливим сектором у ширшій індустрії туризму, що надає сім'ям можливість налагодити зв'язки та створити тривалі спогади. Оскільки демографічні зміни та зміни в суспільстві тривають, туристичні компанії повинні адаптуватися, розробляючи інноваційні комунікаційні стратегії, які залучають усіх членів родини. Крім того, врахування різноманітних потреб і переваг сімей, у тому числі домогосподарств з одним

батьком і мандрівників із кількох поколінь, має вирішальне значення для того, щоб постачальники туристичних послуг залишалися конкурентоспроможними.

Висновки до розділу 1

На нашу думку, теоретична основа сімейного туризму базується на складній динаміці сімейних стосунків, колективному створенні спільного досвіду та формуванні сімейної ідентичності в контексті подорожі. Ми вважаємо, що визнаючи комплексну природу сімей та їх різноманітний склад, стає обов'язковим розуміти тонкощі сімейної взаємодії та унікальні переваги, які визначають кожен сімейну одиницю. Виходячи з цього, на наш погляд, досвід подорожей можна пристосувати до конкретних потреб, інтересів і етапів розвитку сімей, сприяючи значущим зв'язкам і довговічним спогадам. Ми переконані, що сімейний туризм є основною платформою для цілісного розвитку дітей, охоплюючи їх соціальний, когнітивний та емоційний розвиток. З нашої точки зору, залучаючись до спільних подорожей, діти знайомляться з різними культурами, середовищами та перспективами, тим самим розширюючи свій кругозір і виховуючи цікавість до світу. Ми вважаємо, що цей досвід не тільки сприяє академічному навчанню, але й прищеплює цінні життєві навички, такі як здатність до адаптації, стійкість і культурна чутливість, готуючи дітей до складнощів сучасного світу.

Оскільки економічне середовище сімейного туризму продовжує розвиватися, існує нагальна потреба в інноваціях, інклюзивності та створенні вартості в індустрії туризму. Ми вважаємо, що туристичні компанії повинні адаптувати свої стратегії відповідно до мінливих демографічних тенденцій, включаючи зростання неповних домогосподарств, подорожі кількох поколінь і різноманітні сімейні структури. Враховуючи ці зміни та адаптуючи свої пропозиції до різноманітних потреб сімей, туристичні постачальники, на нашу думку, можуть зайняти конкурентоспроможну позицію на ринку, одночасно сприяючи культурі інклюзивності та доступності. Як на мене, сімейний туризм виходить за рамки своїх економічних наслідків і служить провідником для

зміцнення сімейних зв'язків, сприяння особистому зростанню та виховання почуття причетності до сім'ї.

РОЗДІЛ 2. ОГЛЯД СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В СІМЕЙНОМУ ТУРИЗМІ

2.1. Фактори впливу на розвиток сімейного туризму в сучасних умовах

Зміни в соціальних структурах, як правило, прогресують повільно. Багато поступових змін, які відбуваються в країнах, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку, ймовірно, триватимуть і, в деяких випадках, посилять свій вплив на традиційну сім'ю, послідовно, й на весь ринок сімейного туризму. До них належать збільшення тривалості життя, що веде до зміцнення зв'язків між поколіннями; тенденції до менших сімей, що призводить до міцніших соціальних мереж за межами найближчих родичів; і дедалі більше розмитість різних форм партнерства. З іншої точки зору, у майбутньому сімейні стосунки можуть бути перебудовані на новій, більш стійкій основі. Суспільство може спостерігати появу мереж слабо пов'язаних членів сім'ї з різних шлюбів, партнерств і поколінь, які винаходять нові підходи до згуртованості та солідарності. Зростаючі, інтегровані громади можуть допомогти прищепити більш позитивні сімейні цінності (як старі, так і нові) у суспільстві. [20]

Однією з найбільш помітних і усталених тенденцій у житті є занепад нуклеарної сім'ї та зростання числа домогосподарств з однієї особи, які не досягли пенсійного віку. Прогнози показують, що домогосподарства, які складаються з пари з дітьми, зменшаться приблизно з половини всіх домогосподарств приблизно до п'ятої. Очікується, що за той самий період домогосподарства з однієї особи зростуть з менш ніж 5% до майже 20%. Інші типи домогосподарств, такі як сімейні пари без дітей, самотні батьки та самотні особи старше пенсійного віку, за прогнозами, залишатимуться відносно стабільними. Зменшення нуклеарних сімей відбувається не через скорочення партнерства, а через те, що люди залишаються бездітними з різних причин. Для зростаючої верстви суспільства народження дітей все частіше розглядається як спосіб життя. У нашому суспільстві є все більше жінок, які прагнуть мати дітей, відкладають пологи на пізніше або на невизначений термін. Крім того, фінансовий тиск може стримувати деякі пари від народження дітей. Очевидно лише те, що нуклеарна сім'я занепадає через зміну пріоритетів, особливо серед

тих, хто перебуває в ранньому дорослому віці. Отже, кількість домогосподарств у майбутньому зростатиме, але домогосподарств з дітьми буде менше. [6]

З точки зору автора, перехід від нуклеарних сімей до домогосподарств з однією людиною матиме безумовний негативний вплив на розвиток сімейного туризму. З меншою кількістю домогосподарств, які складаються з пар з дітьми, ринок традиційного сімейного туризму може зменшитися. Натомість може виникнути зростаючий попит на подорожі, призначені для окремих осіб або невеликих домогосподарств, що потенційно може призвести до розвитку більш різноманітних та індивідуальних туристичних пропозицій.

Тривожним фактором є і статистика щодо шлюбів. Відзначимо, що кількість шлюбів досягла нового мінімуму за останні роки, тоді як показники розлучень залишаються стабільними, що призводить до зростання частки шлюбів, які закінчуються розлученням. [18]

Цей зростаючий рівень розлучень вносить певну нестабільність у сімейну структуру. Проте детальний аналіз показує, що поняття сім'ї перебудовується навіть перед лицем цієї статистики розлучень. Багато розлучених одружуються повторно та живуть разом, причому частка розлучених людей, які проживають разом, є більшою порівняно з іншими сімейними групами. Тому, хоча сім'ї можуть розлучатися через розлучення, створюються нові сім'ї, які часто зберігають зв'язки з колишніми сім'ями через дітей. Соціальне батьківство, на відміну від біологічного, стає все більш поширеним. Все більше чоловіків і жінок виховують дітей, які біологічно не належать їм. Наприклад, дослідження, проведені зарубіжними фахівцями показало, що 17% чоловіків, народжених у 1970 році, є вітчимами, що майже вдвічі перевищує частку чоловіків, народжених 12 роками раніше. Оскільки більшість дітей після розлучення залишаються зі своєю біологічною матір'ю, у дитини зазвичай є вітчим, а не мачуха. Більшість іногородніх батьків підтримують регулярні контакти зі своїми дітьми, причому майже половина бачить їх щотижня, а ще п'ята частина принаймні раз на місяць. [2]

На нашу думку, зменшення шлюбів і стабільний рівень розлучень викликають занепокоєння для сімейного туризму, оскільки вони вносять нестабільність у сімейні структури. Однак при більш пильному розгляді виявляється, що, незважаючи на розлучення, утворюються нові сім'ї, які часто зберігають зв'язки з попередніми сім'ями через дітей. Соціальне батьківство стає все більш поширеним: все більше чоловіків і жінок виховують дітей, які біологічно не належать їм. Наприклад, дослідження показують значне збільшення кількості вітчимів, що вказує на зміну сімейної динаміки. Незважаючи на розлучення, більшість батьків-нерезидентів підтримують регулярні контакти зі своїми дітьми, що свідчить про постійні сімейні зв'язки, які можуть вплинути на рішення та поведінку щодо поїздок.

Ще одним важливим фактором є рівень задоволеності сімейним життям. Війна в Україні глибоко вплинула на сімейне життя українських жінок, змінивши ролі та обов'язки в родині. Дослідження, проведене Gradus Research для Університету Східної Англії[31], вивчало ці зміни серед трьох груп: внутрішньо переміщених жінок, дружин військовослужбовців і жінок, які тимчасово емігрували за кордон і повернулися. Отримані дані дають зрозуміти, як змінилася сімейна динаміка, і пропонують наслідки для сектору сімейного туризму. Незважаючи на значні психологічні труднощі, високий рівень стресу та розлади, спричинені переїздом і страхом, багато жінок повідомили про високий рівень задоволення своїми подружніми чи партнерськими стосунками. Жінки, які повернулися з-за кордону, висловили найвищу задоволеність – 87%, за ними йдуть дружини військовослужбовців – 81%, та ВПО – 72%. Війна сприяла більшій гармонії та підтримці в родині, причому респонденти відзначають збільшення внеску партнерів у сімейні стосунки. Навіть фізична розлука не завадила зміцненню цих зв'язків.

Війна також призвела до значних змін у сімейних ролях і обов'язках. Найсуттєвіші зміни зазнали дружини військовослужбовців, серед яких збільшилися матеріальні обов'язки (54%), збільшилася відповідальність за виховання дітей (62%), активніше планування сім'ї (63%). Жінки, які

повернулися з-за кордону, також відчули зміни, хоча й менш виражені, з підвищенням рівня прийняття рішень щодо фінансів (19%), виховання дітей (34%) і планування сім'ї (38%). Фінансові наслідки були серйозними для всіх груп, особливо для тих, хто мігрував за кордон і повернувся, а також для ВПО. Доходи сімей значно впали, що посилює фінансовий тиск. Рівень зайнятості знизився, що ще більше сприяло погіршенню фінансової ситуації. Ще однією проблемою є житло, оскільки багато ВПО зазнають пошкоджень або знищення своїх основних місць проживання. Навпаки, вищий відсоток дружин військовослужбовців і жінок, які повернулися, повідомили, що їхні будинки залишилися недоторканими. Авторитет у вихованні дітей також змінився. Серед ВПО спостерігалось зменшення впливу бабусь і дідусів і значне підвищення авторитету матері у вихованні дітей. У сім'ях військовослужбовців зріс авторитет обох батьків, особливо батька.[31]

На думку автора, такі результати свідчать про зростання попиту на внутрішній сімейний туризм через високу задоволеність сімейним життям. Доступні варіанти зняття стресу та емоційного відновлення стануть популярними, особливо для сімей, які постраждали від війни. Культурний та освітній туризм також може зрости, обслуговуючи підвищену роль батьків у вихованні дітей. Напрямки повинні зосереджуватися на створенні сприятливого середовища та пропонувати заходів для сімей, які пережили травму. Просування доступних і недорогих регіональних напрямків, наголошуючи на безпеці та сімейних зручностях, залучить більше сімейних туристів. Загалом туристичний сектор може допомогти українським сім'ям відновити та зміцнити зв'язки в умовах зміни динаміки, викликаної війною.

Значна еміграція українців через російське вторгнення створює економічні та гуманітарні виклики як для України, так і для приймаючих країн. Повернення мільйонів українських громадян вимагатиме від української влади та держав-партнерів значних зусиль для створення сприятливих умов. Проте оцінити точну кількість українців за кордоном залишається складним, оскільки статистика з різних джерел різниться. Незважаючи на труднощі з точним підрахунком,

очевидно, що значна частина населення покинула Україну після вторгнення, що вплинуло на демографічну та суспільну динаміку. Дані свідчать про велику кількість українців за кордоном, причому значна частина населення проживає в таких країнах, як Польща, Німеччина та Сполучені Штати. Кількість мігрантів продовжує зростати через війну і відсутність безпеки. Внутрішньо переміщені особи в Україні додають ще один рівень демографічної проблеми. Понад 4,8 мільйона людей зареєстровані як ВПО, переважно жінки та діти, що свідчить про значний вплив конфлікту на внутрішнє переміщення. Загалом міграційні моделі, спричинені війною, демонструють складні виклики, з якими стикається населення та влада України, що вимагає скоординованих зусиль для задоволення гуманітарних потреб та відновлення громад.

Значна еміграція та внутрішнє переміщення українців через війну, ймовірно, вплине на сімейний туризм. Втрата частини населення може скоротити внутрішній ринок сімейного туризму, тоді як збільшення міграції може призвести до підвищення інтересу до культурного та освітнього туризму серед тих, хто залишився. Крім того, спроби відновити громади та задовольнити гуманітарні потреби можуть перенаправити ресурси від розвитку туризму, потенційно вплинувши на доступність та якість досвіду сімейного туризму.[23]

Негативним фактором є і доволі високий рівень непорозуміння між батьками та дітьми. Щорічно в Україні близько 14 тис. дітей тікають зі своїх домівок, часто через конфлікти з батьками чи нещасне кохання, причому помітне збільшення в літні місяці. Ці ситуації викликані емоціями і можуть призвести дітей до небезпечних обставин. Зусилля щодо сприяння зміцненню сімейних зв'язків за допомогою безпечного та збагачуючого досвіду, такого як сімейний туризм, можуть зіграти певну роль у вирішенні цих основних проблем і сприянні міцнішим стосункам у сім'ях.[40]

Важливим чинником впливу на розвиток сімейного туризму є фінансове становище батьків. Як правило, вищий рівень активного сімейного дозвілля, яке відображається у подорожі з дітьми, можна спостерігати у державах з високим рівнем доходів. У цьому контексті слід зазначити, що незважаючи на значні

економічні труднощі, пов'язані з війною в Україні, багато українців на диво оцінюють своє фінансове становище так само, як і до вторгнення. Це можна пояснити зміною пріоритетів і очікувань під час кризи, коли люди стають більше задоволені основними потребами, а не матеріальними предметами розкоші. Однак важливо визнати, що певні демографічні групи, наприклад жінки, люди похилого віку та особи, які проживають у певних регіонах, можуть сприймати своє фінансове становище більш негативно. Хоча економічне благополуччя, суттєво не змінилось, окремі особи та сім'ї коригують свої очікування та пріоритети в умовах війни, що може поширитися на їхній вибір у сфері дозвілля, наприклад сімейного туризму. Коли люди змінюють свої потреби та бажання, індустрія туризму може стати свідком змін у попиті та вподобаннях, потенційно вплинувши на те, як сім'ї беруть участь у подорожах.[38]

Отже, на розвиток сімейного туризму в сучасних умовах впливає безліч факторів, що відображають суспільні зрушення та реакції на зовнішні виклики. Зміни в соціальних структурах, такі як занепад нуклеарної сім'ї та зростання різноманітних типів домогосподарств, напряму впливають на розвиток сімейного туризму, змінюючи традиційні моделі попиту на подорожі. Незважаючи на занепокоєння з приводу зменшення кількості шлюбів і стабільного рівня розлучень, поява нових сімей і зміна динаміки батьківства свідчить про наявність зв'язків, які можуть позитивно вплинути на рішення про подорожі. Крім того, вплив зовнішніх факторів, таких як міграція, спричинена війною, та фінансові обмеження ще більше підкреслюють необхідність адаптивних стратегій для просування та полегшення досвіду сімейного туризму. Оскільки сім'ї адаптуються до мінливих обставин, туристичний сектор повинен залишатися чуйним до мінливих потреб і вподобань, щоб забезпечити свою постійну актуальність і стійкість перед обличчям динамічних суспільних змін.

2.2. Визначення основних тенденцій у сфері розвитку сімейного туризму

Сімейний туризм стає все більш важливою частиною туристичної індустрії, що зростає швидше, ніж будь-яка інша форма дозвілля. Це пов'язано з прагненням сімей проводити більше часу разом, зміцнювати родинні зв'язки та

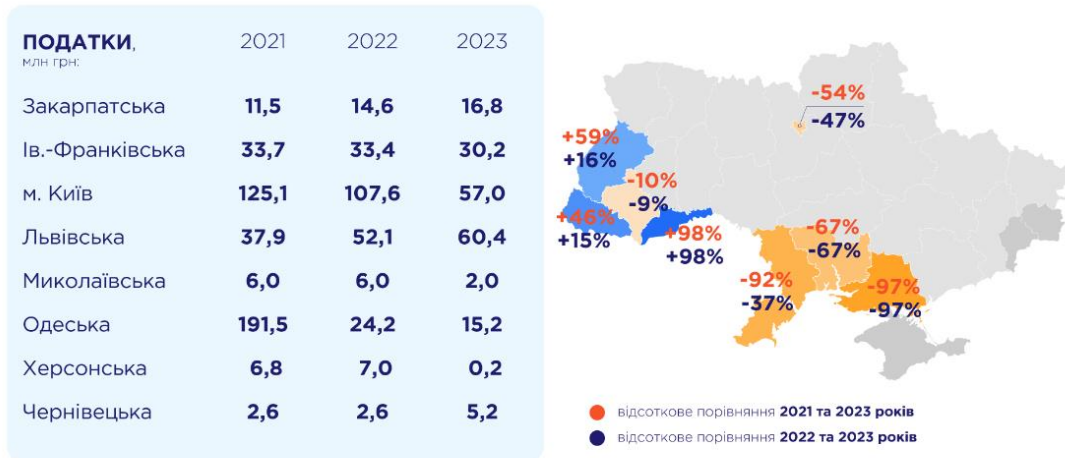
створювати спільні спогади. Сучасні тенденції у цій сфері обумовлені демографічними і соціальними змінами, що включають зростання ролі жінок на ринку праці, збільшення кількості розлучень, триваліше навчання в університетах, зростання числа літніх людей та збільшення кількості іноземців. Все це впливає на структуру сім'ї, змінюючи її з горизонтальної на вертикальну, де бабусі та дідусі відіграють дедалі більшу роль у вихованні онуків.

Державне агентство розвитку туризму України дослідило динаміку податкових надходжень від засобів розміщення по областях за I квартал 2023 року[37]. Виявилось, що ріст податкових надходжень за перші три місяці поточного року відмічено в 10 регіонах України. Найбільший приріст податкових надходжень зафіксовано у Чернівецькій області. У порівнянні з аналогічним періодом 2022 року, коли область сплатила 2 млн 600 тис. грн, цьогоріч бюджет отримав 5 млн 152 тис. грн, що становить приріст на 98%. Така ж сума надходжень була зафіксована і в 2021 році. На Рівненщині зафіксовано збільшення податкових надходжень на 17%, де сума зросла з 2 млн 938 тис. грн у 2022 році до 3 млн 430 тис. грн у 2023 році. У 2021 році ця сума становила 2 млн 138 тис. грн, що на 37% менше ніж у 2022 році. Львівщина також серед лідерів по сплаті податків. За перші три місяці 2023 року область сплатила до бюджету 60 млн 434 тис. грн, що на 16% більше ніж у 2022 році (52 млн 59 тис. грн) і на 59% більше ніж у 2021 році (37 млн 900 тис. грн). На Закарпатті податкові надходження від діяльності засобів розміщення зросли на 15% у порівнянні з 2022 роком (16 млн 842 тис. грн проти 14 млн 629 тис. грн). У порівнянні з 2021 роком приріст становить майже 46%. Волинь зафіксувала незначне зростання податкових надходжень на 2% (2 млн 503 тис. грн) у порівнянні з 2022 роком (2 млн 451 тис. грн). У порівнянні з 2021 роком ріст податків склав 39% (1 млн 800 тис. грн). Вінницька область з початку року сплатила майже аналогічну суму податків у порівнянні з 2022 роком – 4 млн 384 тис. грн проти 4 млн 353 тис. грн, що становить зростання у 1%. У порівнянні з довоєнним 2021 роком ріст склав 7% (4 млн 100 тис. грн). Житомирська область збільшила податкові надходження на 16% у порівнянні з аналогічним періодом

2022 року – 2 млн 279 тис. грн проти 1 млн 970 тис. грн. Порівняно з 2021 роком (2 млн 200 тис. грн), приріст склав 4%. На Хмельниччині податкові надходження зросли на 4% у порівнянні з 2022 роком, становлячи 4 млн 300 тис. грн проти 4 млн 123 тис. грн. У порівнянні з 2021 роком (3 млн 300 тис. грн) зростання склало 30%. Дніпропетровська область сплатила податків на 4% більше (13 млн 268 тис. грн) ніж у 2022 році (12 млн 759 тис. грн) і на 5% менше ніж у 2021 році (14 млн грн). Кіровоградська область зафіксувала незначний приріст у податкових надходженнях – з початку року сплачено 2 млн 291 тис. грн проти 2 млн 290 тис. грн за аналогічний період 2022 року. Однак, у порівнянні з 2021 роком ця сума на 24% менша (3 млн грн). Найбільший спад податкових надходжень від туристичної галузі зафіксовано у регіонах, які перебувають у зоні активних бойових дій. Зокрема, у Луганській області – на 100%, Херсонській – на 97%, Донецькій – на 87%, Запорізькій – на 79%, Миколаївській – на 67% та Харківській – на 54%. Значний спад також зафіксовано на Одещині. За перші три місяці 2023 року закладами розміщення цього регіону сплачено податків на 37% менше (15 млн 239 тис. грн) ніж у 2022 році (24 млн 195 тис. грн). У порівнянні з 2021 роком податкові надходження впали на 92%. Зниження податкових надходжень помічено в Тернопільській та Івано-Франківській областях. Тернопільщина сплатила на 23% менше податків (3 млн 120 тис. грн) у порівнянні з 2022 роком (4 млн 32 тис. грн) і на 5% менше у порівнянні з 2021 роком (3 млн 300 тис. грн). На Прикарпатті спад становить 9% (30 млн 239 тис. грн цього року проти 33 млн 379 тис. грн у 2022 році) і 10% у порівнянні з 2021 роком (33 млн 700 тис. грн). У Чернігівській області податкові надходження зменшилися на 33% (1 млн 731 тис. грн) у порівнянні з 2022 роком (2 млн 589 тис. грн) і більш ніж в половину у порівнянні з 2021 роком (3 млн 500 тис. грн). На Сумщині спад становить 16% (1 млн 339 тис. грн) у порівнянні з 2022 роком (1 млн 592 тис. грн) і 30% у порівнянні з 2021 роком (1 млн 900 тис. грн). [37].

Узагальнена інформація щодо податкових надходжень відображена в інфографіці від Державного агентства розвитку туризму України (див. рис. 2.1.)

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ ВІД ЗАСОБІВ РОЗМІЩЕННЯ ПО ОБЛАСТЯХ ЗА 1 КВАРТАЛ (2021-2023 рр.)

Рис. 2.1. Аналіз податкових надходжень щодо туризму 2021 – 2023 роки [37]

Спад зафіксовано і в Полтавській області – на 8% у порівнянні з 2022 роком і на 2% у порівнянні з 2021 роком. Черкащина сплатила на 13% менше податків (3 млн 262 тис. грн) у порівнянні з 2022 роком (3 млн 731 тис. грн), проте на 5% більше у порівнянні з 2021 роком. На Київщині також зафіксовано спад податкових надходжень від закладів розміщення – 13 млн 953 тис. грн у 2023 році проти 16 млн 418 тис. грн у 2022 році, що становить спад на 15%. У порівнянні з 2021 роком ця сума більша на 1% (13 млн 800 тис. грн). В столиці України спад податкових надходжень від туристичної галузі у 2023 році (56 млн 974 тис. грн) становить 47% у порівнянні з 2022 роком (107 млн 629 тис. грн) і 54% у порівнянні з 2021 роком (125 млн 100 тис. грн).[37]

ДАРТ України дослідило динаміку податкових надходжень від засобів розміщення по областях за I квартал 2023 року[37]. Виявилося, що ріст податкових надходжень за перші три місяці поточного року відмічено в 10 регіонах України. Нижче подано таблицю (табл.2.1) з детальною інформацією щодо податкових надходжень у 2023, 2022, 2021 по регіонах, а також зміни у відсотках.

Таблиця 2.1. Динаміка туристичних надходжень за 2021 – 2023 роки в Україні [37]

Реґіон	2023 (млн грн)	2022 (млн грн)	2021 (млн грн)	Зміна 2022-2023 (%)	Зміна 2021-2023 (%)
Чернівецька	5.152	2.600	2.600	98	98
Рівненська	3.430	2.938	2.138	17	60
Львівська	60.434	52.059	37.900	16	59
Закарпатська	16.842	14.629	11.500	15	46
Волинська	2.503	2.451	1.800	2	39
Вінницька	4.384	4.353	4.100	1	7
Житомирська	2.279	1.970	2.200	16	4
Хмельницька	4.300	4.123	3.300	4	30
Дніпропетровська	13.268	12.759	14.000	4	-5
Кіровоградська	2.291	2.290	3.000	0	-24
Луганська	0.000	0.000	0.000	-100	-100
Херсонська	0.411	13.706	20.326	-97	-98
Донецька	1.699	13.063	12.584	-87	-87
Запорізька	3.078	14.662	17.281	-79	-82
Миколаївська	1.562	12.618	10.583	-67	-85
Харківська	9.234	20.081	25.147	-54	-63
Одеська	15.239	24.195	30.237	-37	-50
Тернопільська	3.120	4.032	3.300	-23	-5
Івано-Франківська	30.239	33.379	33.700	-9	-10
Чернігівська	1.731	2.589	3.500	-33	-51
Сумська	1.339	1.592	1.900	-16	-30
Полтавська	5.540	6.022	5.653	-8	-2
Черкаська	3.262	3.731	3.106	-13	5
Київська	13.953	16.418	13.800	-15	1
Київ	56.974	107.629	125.100	-47	-54

Суттєву роль відіграють також мультигенераційні подорожі, які дозволяють різним поколінням родини проводити час разом, зміцнюючи сімейні зв'язки і створюючи тривалі спогади. Це особливо актуально у зв'язку зі зростанням мобільності населення, коли члени родини живуть географічно віддалено один від одного. Такі подорожі стають способом відзначити важливі події, такі як ювілеї або весілля, що також сприяє зміцненню сімейних зв'язків.

Соціальний капітал і створення спогадів є важливими аспектами сімейного туризму. Відпустки надають можливість для зміцнення соціальних зв'язків і створення спогадів, які згодом формують соціальні ідентичності. Фотографії, зроблені під час подорожей, допомагають відобразити і зберегти ці важливі моменти. Феномен "вертолітних батьків" також має свій вплив на туризм. Ці

батьки постійно піклуються про своїх дітей і втручаються у їхні життя навіть у дорослому віці. Туроператорам і агентам слід забезпечувати такі родини надійною інформацією та віртуальними турами для заспокоєння батьків перед прийняттям рішень щодо подорожей. Експериментальні сімейні подорожі стають все більш популярними. Сучасні родини шукають нові враження, прагнуть активного відпочинку і автентичних переживань під час подорожей. Особливо це актуально для більш забезпечених родин, які надають перевагу спільному проведенню часу та створенню позитивних спогадів. Водночас, сучасні діти швидше дорослішають і мають специфічні споживчі потреби, що впливає на пропозиції ринку туристичних послуг. Змішані родини, що утворюються в результаті розлучень і повторних шлюбів, також вносять свої корективи у сімейний туризм. Такі родини потребують більш складних організаційних рішень для спільних подорожей, що впливає на поведінку під час відпусток. Батьки намагаються забезпечити своїм дітям найкращий відпочинок, що призводить до зростання попиту на якісні туристичні послуги.

Зростання багатства в країнах BRIC (Бразилія, Росія, Індія, Китай) сприяє зростанню сімейного туризму з цих регіонів. Наприклад, у Китаї сімейний туризм у 2013 році становив 23,9% від загальної кількості міжнародних поїздок [14]. Ці нові ринки створюють значний потенціал для розвитку світового туризму. Зміни в гендерних ролях і поведінці батьків також впливають на досвід сімейних відпусток. Сучасні матері і батьки беруть на себе більш рівні обов'язки у догляді за дітьми, що призводить до більш активного залучення обох батьків у спільні заходи під час відпусток. Це сприяє створенню нових моделей поведінки під час відпочинку, де батьки і діти разом займаються активним відпочинком.

Туристична індустрія повинна адаптуватися до цих змін, розуміючи різноманітні потреби сімей різного віку, з різних етнічних груп і з різними сімейними структурами. Це дозволить забезпечити успіх на цьому економічно значущому ринку, який продовжує зростати. Зростання тривалості життя, зміна ролей бабусь, дідусів і батьків, а також більша увага до меншої кількості дітей підвищують попит на сімейний туризм. Основна мета відпусток залишається

створення щасливих спогадів, але важливо також забезпечити безпечні умови для дітей, щоб інші члени родини могли насолоджуватися власними інтересами. Майбутнє сімейного туризму полягає у задоволенні різноманітних потреб дітей і дорослих різного віку, з різних етнічних груп та сімейними структурами.[14]

У сучасному світі сімейний туризм стає все більш важливим сегментом туристичної індустрії, який швидко розвивається в умовах глобалізації, інформатизації, політичної та економічної нестабільності. Анна Романова у своїй статті "Глобальні тенденції розвитку туризму" [13]. аналізує основні тренди, які впливають на розвиток цієї галузі, і визначає фактори, що формуватимуть географію туристичних потоків і DESTИНАЦІЙ у найближчі роки. Однією з ключових тенденцій є глобалізація, яка приводить до трансформації соціально-економічних моделей розвитку країн. Покращення інформаційних технологій і науковий прогрес впливають на поведінкові реакції споживачів туристичних послуг. Сім'ї все частіше використовують онлайн-сервіси для бронювання квитків, місць проживання та організації дозвілля. Інтернет стає головним каналом продажу туристичних послуг, що створює нові можливості для розвитку сімейного Е-туризму. За даними статті, частка інтернет-сектору в туризмі зросла на 1700% з 2011 по 2015 рік, і понад 45% туристів використовують свої смартфони для бронювання турів. Іншою важливою тенденцією є зростання індивідуальних подорожей і персоналізація туристичних послуг. Сім'ї все частіше організують поїздки самостійно, використовуючи онлайн-платформи для планування і бронювання. Це призводить до зростання популярності "самостійних-туристів" і зменшення попиту на групові тури. Така персоналізація дозволяє сім'ям створювати індивідуальні туристичні продукти відповідно до своїх потреб і уподобань. Сегмент лікувально-оздоровчого туризму також швидко розвивається. Підвищення тривалості життя, культ молодості сприяють зростанню попиту на медичні та оздоровчі подорожі серед сімей. Доходи від медичного туризму значно зросли, досягнувши 500 мільярдів доларів США у 2012 році, що становить 14% від загальних доходів туристичної індустрії.

Безпека туристів стає все більш важливим фактором при виборі туристичних дестинацій. Загрози тероризму, військові конфлікти та природні катастрофи змушують сім'ї обирати безпечні місця для відпочинку. Наприклад, у 2016 році найбезпечнішими країнами для туризму були Фінляндія, ОАЕ, Ісландія, Гонконг і Сінгапур[13]. Екологічний туризм та дотримання умов дружнього до природи середовища також стають популярними серед сімей. Все більше споживачів обирають екологічно чисті товари і послуги, що сприяє зростанню популярності сільського туризму та екологічних місць проживання. Сім'ї часто обирають місця відпочинку, де можна насолоджуватися природою, займатися активним відпочинком і споживати натуральні продукти. Нові види туризму, такі як космічний туризм, шопінг-туризм, весільний туризм, гастрономічний туризм, політичний туризм, йога-тури та тури краси, стають все більш популярними серед сімей. Ці нові напрямки виникають внаслідок науково-технічного прогресу та змін у споживчій поведінці. Зміна соціально-демографічного портрету споживача туристичних послуг також є важливою тенденцією. Молоде покоління "міленіалів" активно використовує онлайн-сервіси для планування подорожей, в той час як пенсіонери надають перевагу традиційним методам бронювання через туристичні агенції. За даними дослідження, 72% американських жінок здійснили самостійні поїздки у 2014 році, що свідчить про зростання популярності індивідуальних подорожей. Зміна тривалості та частоти подорожей також є важливим аспектом сучасного туризму. Сім'ї почали подорожувати частіше, але на коротші терміни. Наприклад, туристи з Європи зазвичай подорожують на вихідні, в той час як тривалість поїздок для туристів з Азіатсько-Тихоокеанського регіону становить 7-10 днів. Для успішного розвитку сімейного туризму необхідно враховувати вищезгадані глобальні тенденції. Це дозволить підвищити конкурентоспроможність туристичних продуктів та забезпечити стійкий розвиток туристичної індустрії в умовах глобальних трансформацій. [13]

Сімейний туризм привертає дедалі більше уваги з боку дослідників та представників туристичної індустрії. За даними опитування Agoda

"FamilyTravelTrends 2018"[10]., ринок сімейного туризму особливо активно розвивається в азійських країнах. Наприклад, згідно з Національним туристичним опитуванням Японії 2018 року, сімейний туризм становить 19,64% внутрішнього туризму та 36,06% закордонних поїздок серед японських жителів. Багато туристичних агентств Японії розробили пакетні тури, спрямовані на розвиток особистих якостей дітей, які набирають популярність серед японських сімей. Це підкреслює необхідність подальших досліджень для кращого розуміння ринку сімейного туризму. Сімейний туризм є важливим, оскільки він відіграє значну роль у зміцненні стосунків між членами сім'ї та допомагає їм функціонувати у суспільстві. Попередні дослідження здебільшого зосереджувалися на поведінці до поїздки, зокрема на прийнятті рішень, пов'язаних із сімейним туризмом. Однак зростає інтерес до вивчення самого досвіду сімейного туризму. Хоча декілька досліджень висвітлили туристичні враження сімей, вони недостатні для повного розуміння переваг сімейного туризму через відсутність довготривалих досліджень. Цей дослідницький проект спрямований на вивчення, чи забезпечує сімейний туризм ширші переваги для членів сім'ї, використовуючи довготривалий підхід.[10]

Сімейний туризм є однією з важливих форм культурно-дозвілєвої діяльності, яка має значний вплив на розвиток і зміцнення сімейних стосунків. У статті "Особливості організації сімейного відпочинку з дітьми дошкільного віку в Україні" Машкова О.В. і Цветкова Д.І. розглядають сучасні тенденції в цій сфері та їх вплив на організацію сімейного дозвілля в Україні[32]. Однією з головних тенденцій у розвитку сімейного туризму є вплив глобалізації та розвиток інформаційних технологій. Інтернет і цифрові технології значно полегшили процес планування та організації подорожей, що дозволяє сім'ям швидко знаходити необхідну інформацію про туристичні об'єкти, бронювати житло і квитки онлайн. Це створює нові можливості для розвитку сімейного туризму, роблячи його доступнішим і різноманітнішим. Значну увагу приділяють екологічному туризму та активним формам відпочинку. Багато сімей надають перевагу подорожам на природу, відвідуванню національних парків,

заповідників та інших екологічно чистих місць. В Україні є багато таких об'єктів, наприклад, зоопарки, страусині ферми, ферми карпатських буйволів, які приваблюють сім'ї з дітьми дошкільного віку. Такі подорожі сприяють фізичному та емоційному розвитку дітей, формуванню екологічної свідомості.

Індивідуалізація туристичних послуг стає все більш популярною серед сімей. Туристичні агенції пропонують спеціальні пакети для сімей з дітьми, що враховують вікові та психологічні особливості дітей. Наприклад, в Японії розроблені спеціальні тури, спрямовані на розвиток особистих якостей дітей. В Україні також є подібні пропозиції, які орієнтовані на потреби сімей з дітьми різного віку. Важливою тенденцією є розвиток інфраструктури для сімейного туризму. В Україні активно будуються та модернізуються туристичні об'єкти, які спрямовані на залучення сімей з дітьми. Це включає аквапарки, зоопарки, дитячі залізниці, музеї та інші розважальні заклади, які забезпечують цікавий та безпечний відпочинок для дітей. Сімейний туризм сприяє активній соціалізації дітей та їх освітньому розвитку. Багато видів сімейного туризму є командними, що сприяє розвитку соціальних навичок, співпраці та взаємодії у дітей. Освітні поїздки до музеїв, наукових центрів та історичних місць збагачують знання дітей та стимулюють їх інтерес до навчання. Сучасні сім'ї дедалі частіше надають перевагу коротким, але частим подорожам. Вони обирають поїздки на вихідні або святкові дні, що дозволяє зменшити витрати та краще планувати час. Такий формат відпочинку також сприяє зменшенню стресу та покращенню психологічного стану всіх членів сім'ї. Сімейний туризм є важливою складовою сучасного суспільства, яка має значний вплив на розвиток і зміцнення сімейних стосунків. Розвиток інформаційних технологій, зростання популярності екологічного та активного відпочинку, індивідуалізація туристичних послуг, розвиток інфраструктури для сімейного туризму, а також соціалізація і освітні аспекти є ключовими тенденціями, що визначають напрямок розвитку цієї галузі. Врахування цих тенденцій дозволить підвищити якість і доступність сімейного відпочинку, що в свою чергу сприятиме гармонійному розвитку дітей і поліпшенню стосунків у сім'ї.[32]

Сімейний туризм є однією з важливих форм культурно-дозвілєвої діяльності, яка має значний вплив на розвиток і зміцнення сімейних стосунків. Організація сімейного дозвілля є однією з головних функцій сім'ї, метою якої є відновлення та підтримання здоров'я, задоволення різних духовних потреб сім'ї. У сучасній сім'ї виникає гостра потреба в різноманітності та варіативності дозвілєвої діяльності, що сприяє створенню гармонійних соціально-психологічних відносин. Сучасні сім'ї переважно орієнтуються на дитячі, а не загальносімейні форми дозвілля. Це проявляється в тому, що більшу участь у таких заходах беруть матері, тоді як загальносімейне дозвілля є менш поширеним. Важливо враховувати вікові, психофізіологічні особливості дітей, їхні інтереси і потреби, щоб організувати змістовний і корисний відпочинок. Сімейний туризм сприяє зміцненню емоційного контакту, взаєморозуміння та співробітництва між батьками і дітьми. За словами П.Р. Кисельової, особлива цінність сімейних дозвілєвих форм полягає в активному включенні різних механізмів спілкування, що надає сімейному дозвіллю емоційну привабливість і теплоту. Рациональне використання вільного часу для виховання дітей і організації дозвілля є важливим завданням. Велике значення має усунення стихійності в організації сімейного дозвілля, підвищення його культури, орієнтація на активні форми використання вільного часу. Це сприяє фізичному та духовному розвитку всіх членів сім'ї. Основною характеристикою сімейного туризму є взаємодія всіх членів сім'ї. Це дозволяє визначити, чи є подорож сімейною. Якщо батьки на курорті воліють залишати дітей під наглядом аніматорів або нянь, а самі відвідують екскурсії або пляж, то таку подорож не можна вважати сімейним туризмом. Сімейний туризм орієнтує на здоровий, активний спосіб життя і освоєння здоров'язберігаючих технологій. Це включає спортивні види туризму, які сприяють фізичній активності і здоров'ю всіх членів сім'ї. Сімейний туризм сприяє активній соціалізації дітей. Багато видів сімейного туризму є командними, що створює природні умови для набуття соціального досвіду у дітей. Це допомагає дітям вчитися співпрацювати, взаємодіяти та працювати в команді. Крім традиційних видів сімейного туризму, існують

інноваційні пропозиції, такі як сімейний пізнавальний туризм у форматі "дідусі та онуки". Це сприяє інтерактивному спілкуванню між поколіннями та розвитку взаєморозуміння. Сімейний туризм можна класифікувати за рівнем організації на дві великі групи: сімейні тури, розроблені туроператорами забезпечують мінімальну творчу активність сім'ї при виборі маршруту, але надають високий рівень комфорту та зручностей та самостійні подорожі. Вони передбачають більше взаємодії між членами сім'ї на всіх етапах підготовки і проведення подорожі, що сприяє зміцненню сімейних зв'язків.[34]

2.3. Інновації у індустрії сімейного туризму

Аналізуючи працю Джинджоян В.В., Тесленко Т.В., Горб К.М.[28], можемо зробити низку висновків. Сімейний туризм — це важлива складова туристичної індустрії, яка активно розвивається завдяки впровадженню новітніх технологій та інноваційних рішень. У сучасних умовах інновації є ключовим фактором успіху туристичних підприємств, оскільки вони забезпечують підвищення конкурентоспроможності, поліпшення якості послуг та задоволення потреб клієнтів. У даному дослідженні розглянуто основні інноваційні процеси та технології, що застосовуються в індустрії сімейного туризму. На макрорівні туристичної індустрії інновації включають розвиток тематичних парків, створення нових курортів та спа-центрів, а також зон відпочинку. Ці об'єкти часто розташовуються у спеціальних економічних зонах, що сприяє залученню інвестицій та туристів. Інноваційні структури також включають використання новітніх технологій для підвищення зручності та якості обслуговування туристів. На мезорівні, що охоплює підприємства туристичної інфраструктури, важливим є посилення співпраці між підприємствами та асоціативними структурами, що сприяє створенню стратегічних альянсів та конгломератів. Це дозволяє об'єднати ресурси та розширити спектр надаваних послуг. Наприклад, впровадження регіональних центрів візових та інформаційних послуг полегшує процес планування та організації подорожей для сімей. На мікрорівні інновації включають створення нових туристичних продуктів, вдосконалення існуючих послуг та розвиток нових територій.

Особливо важливими є технологічні інновації, такі як використання 3-D та 5-D технологій для віртуальних турів, комп'ютеризація процесів, впровадження GPS навігації та QR-кодів для зручності туристів. Автоматизація виробничих процесів та впровадження «зелених» технологій також є важливими аспектами інноваційного розвитку туристичних підприємств. Одним з основних напрямків інновацій у сімейному туризмі є впровадження інформаційних технологій. Це включає створення онлайн платформ для бронювання та планування подорожей, використання мобільних додатків для управління замовленнями та отримання інформації про туристичні послуги. Віртуальні тури дозволяють сім'ям ознайомитися з можливими місцями відпочинку ще до фактичної подорожі, що допомагає краще планувати дозвілля. Інновації в маркетингу також відіграють важливу роль у розвитку сімейного туризму. Це включає використання соціальних мереж для просування туристичних продуктів, застосування SEO-технологій для покращення видимості в Інтернеті та впровадження програм лояльності для утримання клієнтів. Створення брендів, що орієнтуються на сім'ї, допомагає залучити більше клієнтів та підвищити рівень їх задоволеності. Інновації сприяють покращенню якості обслуговування та зручності для туристів. Наприклад, впровадження біометричних технологій для розпізнавання туристів при проходженні кордону знижує час очікування та підвищує безпеку подорожей. Використання віртуальної реальності дозволяє створювати інтерактивні екскурсії та розваги, що робить відпочинок більш цікавим та пізнавальним для всієї сім'ї. Інновації сприяють зниженню витрат та підвищенню ефективності туристичних підприємств. Використання автоматизованих систем управління дозволяє оптимізувати процеси обслуговування та покращити якість надаваних послуг. Це підвищує конкурентоспроможність підприємств та сприяє зростанню їх доходів. Інновації у індустрії сімейного туризму є невід'ємною частиною сучасного розвитку цієї сфери. Використання новітніх технологій та інноваційних підходів дозволяє підвищити якість обслуговування, задовольнити потреби клієнтів та забезпечити конкурентоспроможність туристичних підприємств. Інформаційні технології, віртуальні тури, автоматизація процесів

та інші інноваційні рішення сприяють розвитку сімейного туризму та роблять його більш доступним та зручним для споживачів. [28]

Однією з найпоширеніших інноваційних технологій у сімейному туризмі є використання віртуальних подорожей та інтерактивних технологій 3D і 5D. Це дозволяє туристам, включаючи сім'ї, здійснювати віртуальні візити до туристичних об'єктів, що сприяє зниженню витрат та підвищенню безпеки подорожей. Використання таких технологій також допомагає приваблювати туристів до місць, які можуть бути недоступними або небезпечними для реальних візитів, наприклад, археологічні пам'ятки. Розвиток е-туризму та е-мандрівок значно полегшує процес планування та організації сімейних подорожей. Ці сервіси забезпечують прямі продажі туристичних послуг кінцевим споживачам і об'єднують виробників, турагентів та посередників. Це створює інформаційну підтримку, що включає консультації з усіх питань, які можуть виникнути під час планування туристичних поїздок і подорожей. Сучасні мобільні додатки для адміністрування та управління замовленнями значно спрощують процеси бронювання і організації подорожей для сімей. Вони включають інтеграцію до глобальної системи бронювання, використання GPS-навігації та QR-кодів, що полегшує доступ до туристичних послуг та підвищує рівень обслуговування туристів. Важливою інновацією є використання інтернет-технологій та соціальних мереж для популяризації туристичних підприємств і продуктів. Встановлення постійних відносин з клієнтами через бази даних, програми лояльності та блогосферу сприяє розвитку сімейного туризму. Крім того, впровадження SEO (оптимізація для пошукових систем) дозволяє залучати більшу кількість туристів через покращену видимість туристичних послуг в інтернеті. Сімейний туризм також включає різні екстремальні види туризму, такі як дельтапланеризм, рафтинг, гірськолижні тури та інші активності, які можуть бути цікаві для родин з дітьми підліткового віку. Крім того, популярними стали шопінг-тури та таймер-тури, що передбачають оволодіння нерухомістю в курортних місцях на правах кондомініуму. Інновації у сімейному туризмі сприяють підвищенню якості обслуговування, створенню нових туристичних

продуктів та послуг, вдосконаленню маркетингових стратегій і залученню більшої кількості туристів.[26]

Індустрія туризму є однією з найдинамічніших сфер економіки, що постійно розвивається завдяки впровадженню інноваційних технологій. Інновації відіграють вирішальну роль у задоволенні зростаючого попиту на туристичні послуги та забезпеченні конкурентоспроможності туристичних підприємств. У цьому контексті особливої уваги заслуговує впровадження інновацій у сімейний туризм, який орієнтований на задоволення потреб сімей з дітьми та створення умов для їх комфортного і безпечного відпочинку.

Основні інноваційні технології у сфері сімейного туризму включають віртуальну та доповнену реальність, інтернет-технології та мобільні додатки, автоматизацію та роботизацію, а також системи управління відносинами з клієнтами (CRM). Використання віртуальної (VR) та доповненої реальності (AR) у туризмі дозволяє створювати інтерактивні екскурсії та віртуальні тури, що робить подорожі більш доступними та цікавими для сімей з дітьми. Це особливо корисно під час планування подорожей, коли сім'ї можуть заздалегідь ознайомитися з місцями відпочинку та визначними пам'ятками. Наприклад, діти можуть віртуально відвідати музей або зоопарк, що допоможе їм краще підготуватися до реальної подорожі та зробити її більш захоплюючою.

Інтернет-технології та мобільні додатки для бронювання готелів, квитків та інших туристичних послуг значно полегшують процес організації подорожей для сімей. Смарт-додатки забезпечують зручність та оперативність, дозволяючи туристам здійснювати бронювання та отримувати інформацію в режимі реального часу. Наприклад, батьки можуть легко знайти та забронювати готель, який пропонує спеціальні послуги для дітей, такі як дитячі клуби, аніматори та спеціальне харчування. Впровадження автоматизованих систем та роботів у готелях і ресторанах сприяє підвищенню якості обслуговування та зниженню витрат. Наприклад, у деяких готелях вже використовуються роботи-консьєржі, які можуть надавати інформацію про послуги готелю та туристичні об'єкти. Це особливо корисно для сімей, які подорожують з маленькими дітьми, оскільки

роботи можуть забезпечити швидке та ефективно обслуговування, дозволяючи батькам більше часу приділяти своїм дітям.

Використання CRM-систем дозволяє туристичним компаніям ефективно управляти відносинами з клієнтами, забезпечуючи персоналізований підхід до кожного туриста. Це особливо важливо для сімейного туризму, де врахування індивідуальних потреб кожного члена сім'ї є ключовим аспектом. CRM-системи допомагають збирати та аналізувати інформацію про вподобання та потреби клієнтів, що дозволяє компаніям пропонувати спеціальні програми лояльності та знижки для сімей. Однією з інноваційних тенденцій у сфері туризму є розвиток тематичних парків та розважальних комплексів, орієнтованих на сімейний відпочинок. Сучасні тематичні парки та розважальні комплекси пропонують широкий спектр розваг для дітей та дорослих, забезпечуючи інтерактивний та пізнавальний досвід. Наприклад, тематичні парки, присвячені науковим відкриттям або історичним подіям, можуть поєднувати розваги з навчанням, що робить відпочинок не лише приємним, але й корисним для дітей.

Сім'ї все більше надають перевагу екологічним видам туризму, що сприяє вихованню екологічної свідомості у дітей. Екологічні тури включають відвідування національних парків, природних заповідників та інших екологічно чистих місць, де туристи можуть насолоджуватися природою та дізнаватися про її збереження. Такі подорожі сприяють формуванню у дітей відповідального ставлення до навколишнього середовища та розвитку їх пізнавальних здібностей. Культурно-пізнавальні тури орієнтовані на знайомство з історією, культурою та традиціями різних регіонів. Вони включають відвідування музеїв, історичних пам'яток, культурних заходів та фестивалів. Такі тури сприяють розширенню кругозору дітей та їх інтеграції в культурне середовище. Наприклад, діти можуть відвідати історичні місця, де вони зможуть дізнатися про життя та побут минулих епох, що сприятиме їх всебічному розвитку.

Інновації сприяють підвищенню якості обслуговування та задоволенню потреб туристів. Вони дозволяють туристичним компаніям пропонувати нові, більш цікаві та доступні види відпочинку. Застосування сучасних технологій

забезпечує високий рівень комфорту та безпеки, що є особливо важливим для сімей з дітьми. Крім того, інновації сприяють розвитку інфраструктури та створенню нових робочих місць, що позитивно впливає на економічний розвиток регіонів. Інноваційні технології є ключовим інструментом розвитку сімейного туризму. Вони забезпечують підвищення якості обслуговування, створення нових туристичних продуктів та послуг, вдосконалення маркетингових стратегій і залучення більшої кількості туристів. Використання сучасних технологій, таких як віртуальні подорожі, автоматизація та Інтернет-маркетинг, дозволяє туристичним підприємствам залишатися конкурентоспроможними та відповідати потребам сучасних сімей.[41]

Україна – це неповторна країна, де можна знайти будь-який вид відпочинку. У західній частині країни розташувалися неймовірної краси гори, на півдні – теплі моря. Сьогодні українцям пропонується безліч туристичних місць, і, звісно, виникає бажання відвідати всі. Проте, обрати ідеальний варіант легше, адже в цьому Топ-5 представлені “перлини” України для сімейного відпочинку. На думку Тоні Слотермана – власника продукту компанії CasinoBonusesFinder – кожен пропозицію потрібно дослідити якомога ретельніше, аби отримати найкраще. Неважливо, чи це сфера азартних ігор, чи сфера відпочинку. Отже, нижче представлені найцікавіші місця для сімейного відпочинку влітку.

Планування сімейного відпочинку часто вимагає врахування різних вподобань дорослих і дітей. Те, що здається дорослим цікавим та пізнавальним, може бути нудним для малюків. Важливо знайти універсальні місця, де кожен член сім'ї зможе насолодитися відпочинком. Шацькі озера – це одна з найбільших озерних груп у Європі. Тут розташовані численні бази відпочинку, санаторії та дитячі табори. Головним озером вважається Світязь, яке є найбільшим та найглибшим в Україні з глибиною до 58 метрів. Вода тут настільки чиста, що можна бачити дно на глибині до 8 метрів. Для сімей з дітьми тут є облаштовані пляжі, пологі підходи до води, що робить купання безпечним і приємним. Окрім плавання, ви можете взяти на прокат велосипеди для огляду околиць, покататися на човні або катамарані. У центрі Світязя є острів, де можна

відчути себе справжнім Робінзоном. Львів – універсальний напрямок для сімейного відпочинку. Старе місто зачарує вас площею Ринок, величними соборами та оперним театром. Для дітей тут також є багато розваг: екскурсійний вагончик, який покатає вас центром міста та розповість цікаві історії, парк культури та відпочинку імені Богдана Хмельницького з атракціонами, та Домівка врятованих звірів, де діти зможуть побачити різних тварин і навіть пограти з цуценятами. Бакотська затока, утворена внаслідок штучного затоплення дністровськими водами, оточена красивими білими скелями. Це місце чудово підходить для сімейного відпочинку з різноманітними розвагами: спокійний відпочинок на природі, катання на моторних човнах, стрибки з пірса, риболовля, а також відвідування скельного монастиря, зведеного за часів Київської Русі. Буковель – це популярний курорт з широким вибором готелів та розваг для дітей будь-якого віку. Тут ви знайдете найдовший в Україні тролей, який дозволяє насолодитися видами гір з висоти 800 метрів. Також тут є прокат велосипедів, кінні прогулянки, канатна дорога, басейни, чани, роуп-джампінг, лазні, озеро для дайвінгу та багато інших активностей. Для дітей це справжній рай з різноманітними атракціонами та розвагами. Яремче – ідеальне місце для поєднання активного відпочинку та насолоди природою. Основні визначні місця включають річку Прут та водоспад Пробій. Обов'язково варто відвідати Вольєрне господарство, де діти зможуть побачити диких кабанів, косуль, оленів та інших звірів. Парк-музей "Карпати в мініатюрі" познайомить дітей з архітектурними спорудами Івано-Франківщини та Закарпаття. Після успіху фільму "Довбуш" підйом на скелі Довбуша стане цікавою пригодою для всієї родини, дозволяючи дізнатися більше про легендарного українського героя. [29]

Кирилівка – ідеальний вибір для відпочинку з маленькими дітьми. Це невелике селище знаходиться на березі теплого Азовського моря і пропонує чисті пляжі з дрібним піском. Море тут мілководне і швидко прогрівається до 23-24 градусів вже у середині червня, що робить його дуже комфортним для купання з дітьми. Поруч із селищем розташований один з найбільших аквапарків України, що стане чудовою розвагою для всієї родини. Селище Затока

знаходиться неподалік Одеси на узбережжі Чорного моря. Море тут чисте і неглибоке, а пляжі з дрібного піску ідеально підходять для відпочинку з маленькими дітьми. Тут можна зайнятися риболовлю, дайвінгом або навіть політати на парашуті. У будь-який час можна з'їздити до Одеси, щоб оглянути визначні пам'ятки міста, відвідати дельфінарій або аквапарк. Бердянськ – ще один популярний курорт на березі Азовського моря. Це невелике містечко пропонує низькі ціни на житло, відмінні піщані пляжі, різні атракціони, дельфінарій і аквапарк. Мілководні пляжі ідеально підходять для купання з маленькими дітьми. Дорослі можуть вирушити до так званої коси, де море чистіше і глибше. В межах міста розташований найбільший аквапарк «Мис Доброї Надії». Кароліно-Бугаз – невелике село на березі Чорного моря в Одеській області, яке відмінно підходить для тих, хто любить тихий сімейний відпочинок і просторі пляжі з теплою водою. На території можна знайти як дорогі готелі, так і скромні бази відпочинку. Можна відвідати атракціони, покататися на водних мотоциклах, зайнятися дайвінгом.[33]

Висновки до розділу 2

На нашу думку, сімейний туризм стає все більш значущим сегментом туристичної індустрії в Україні, демонструючи динамічний ріст навіть у складних економічних та соціальних умовах. Ми вважаємо, що це пов'язано з бажанням сімей проводити більше часу разом, зміцнювати родинні зв'язки та створювати спільні спогади. Значні демографічні та соціальні зміни, такі як збільшення участі жінок на ринку праці, зростання кількості розлучень, триваліше навчання в університетах, зростання числа літніх людей та збільшення кількості іноземців, суттєво впливають на структуру сімей та їх туристичну поведінку. Ми вважаємо, що ці фактори змінюють традиційні моделі сімейного відпочинку, сприяючи виникненню нових тенденцій у сімейному туризмі. На нашу думку, один із ключових факторів розвитку сімейного туризму – імміграція. Велика кількість людей, які живуть за межами своєї країни народження, створює потребу у туристичних поїздках для відвідування родичів

і друзів. Це, в свою чергу, сприяє зростанню туристичних потоків та розвитку інфраструктури, необхідної для задоволення потреб сімейних туристів.

Державне агентство розвитку туризму України провело дослідження динаміки податкових надходжень від засобів розміщення по областях за перший квартал 2023 року, і результати показали, що ріст податкових надходжень за цей період відмічено в десяти регіонах України, що свідчить про стабільний розвиток туристичної галузі, незважаючи на виклики. Найбільший приріст податкових надходжень зафіксовано у Чернівецькій області (98%), що вказує на значне збільшення туристичної активності у цьому регіоні. Інші регіони, такі як Рівненщина, Львівщина та Закарпаття, також демонструють суттєве зростання податкових надходжень, що свідчить про їх привабливість для сімейного туризму. Однак, у регіонах, які перебувають у зоні активних бойових дій, зафіксовано значний спад податкових надходжень. Наприклад, на нашу думку, у Луганській області падіння склало 100%, у Херсонській – 97%, у Донецькій – 87%, у Запорізькій – 79%, у Миколаївській – 67% та у Харківській – 54%. Ми вважаємо, що це свідчить про те, що безпека є ключовим фактором для розвитку туризму, і регіони, що зазнають військових дій, втрачають туристичну привабливість. Також значний спад податкових надходжень від туризму помічено на Одещині та в двох західних областях – Тернопільській та Івано-Франківській. Ми вважаємо, що це може бути пов'язано з економічними труднощами та зміною пріоритетів серед туристів. Отже, на нашу думку, розвиток сімейного туризму в Україні характеризується як позитивними, так і негативними тенденціями. Ми вважаємо, що позитивні тенденції включають зростання податкових надходжень у багатьох регіонах, збільшення кількості туристичних поїздок для возз'єднання родин та зростання ролі жінок на ринку праці. Негативні тенденції включають значний спад туристичної активності в регіонах, що перебувають у зоні бойових дій, та зменшення податкових надходжень у деяких областях через економічні труднощі.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМАТИКА РОЗВИТКУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СФЕРИ СІМЕЙНОГО ТУРИЗМУ

3.1. Огляд актуальних проблем розвитку сімейного туризму

Сімейний туризм є важливим компонентом туристичної індустрії, який сприяє розвитку внутрішнього туризму та підвищенню економічної стабільності регіонів. Аналіз документів, що стосуються цієї теми, дозволяє виокремити основні проблеми та перспективи розвитку сімейного туризму в Україні.

Основною проблемою, що стримує розвиток сімейного туризму в Україні, є недостатня інфраструктура. Багато регіонів не мають належної інфраструктури для прийому сімейних туристів, що включає якісні дороги, розвинену транспортну мережу та сучасні готельні комплекси. Відсутність цих елементів ускладнює організацію комфортного відпочинку для родин, обмежуючи їх можливості для подорожей по країні. Низький рівень сервісу також є серйозною перешкодою. У багатьох туристичних об'єктах України рівень обслуговування не відповідає міжнародним стандартам. Це стосується як якості обслуговування, так і відсутності спеціалізованих послуг для дітей та сімей. Наприклад, багато готелів та ресторанів не пропонують спеціальні меню для дітей або розважальні програми для найменших туристів. Додатковою проблемою є відсутність належного маркетингу та рекламних кампаній, спрямованих на популяризацію сімейного туризму. Багато потенційних туристів, як внутрішніх, так і іноземних, просто не знають про можливості для сімейного відпочинку в Україні. Це значно знижує потік туристів і, відповідно, доходи від туристичної галузі.

Необхідність досліджень у сфері сімейного туризму є ще однією важливою проблемою. Існуючі наукові дослідження часто не охоплюють специфіку сімейного туризму, зокрема, потреби різних вікових груп, питання безпеки, комфорту та інтерактивності послуг. Недостатність таких досліджень призводить до того, що розробники туристичних продуктів та послуг не завжди можуть ефективно реагувати на потреби ринку. Низький рівень державної підтримки також негативно впливає на розвиток сімейного туризму. Відсутність спеціальних програм підтримки, грантів та фінансування для розвитку

туристичної інфраструктури обмежує можливості для створення привабливих умов для родинного відпочинку. У статті Шацької З.Я. та Акульшина М.І. розглядається стан туристичної галузі України за період 2000-2017 років. [16] Автори вказують на низку внутрішніх та геополітичних чинників, що стримують розвиток галузі. Зокрема, політична криза та бойові дії негативно позначилися на іміджі України, що зменшило обсяги в'їзного туризму. Економічна криза призвела до девальвації національної валюти, зниження купівельної спроможності населення та падіння попиту на міжнародний туризм. Проте введення безвізового режиму з країнами ЄС відкриває нові можливості для українців. Важливою проблемою є також окупація Криму, який був основним курортним регіоном для внутрішнього туризму. Це стимулювало розвиток курортної інфраструктури в інших регіонах, таких як Одещина. Однак, розвиток вітчизняного туризму залежить як від сприятливості міжнародної ситуації, так і від ефективності державної політики. Аналізуючи туристичну активність, автори зазначають, що внутрішній туризм в Україні має значний потенціал для розвитку. Зокрема, розвиток транспортної інфраструктури в рамках підготовки до Євро-2012 сприяв покращенню умов для подорожей всередині країни. Однак, кількість внутрішніх туристів суттєво зменшилася внаслідок політичної кризи та економічних проблем. Автори також вказують на важливість розвитку іноземного туризму як чинника валютних надходжень до державного бюджету. Незважаючи на позитивні тенденції у 2005-2013 роках, масові протести, анексія Криму та збройне протистояння на сході країни негативно вплинули на міжнародний туристичний потік. Серед перспективних видів туризму в Україні автори називають відвідання культурно-історичних пам'яток, сільський туризм, природні заповідники, фестивальний туризм, морські курорти, екологічний туризм та релігійне паломництво. Для розвитку цих напрямків необхідно покращити імідж країни на міжнародній арені, підвищити рівень обслуговування та розробити нові туристичні продукти. [16]

Збірник наукових праць "Туризм та креативні індустрії: сучасні виклики" розглядає різноманітні аспекти розвитку туризму, включаючи сімейний туризм.

Автори статей у цьому збірнику акцентують увагу на необхідності розвитку креативних індустрій, які можуть стати важливим чинником для підвищення привабливості туристичних об'єктів. Одним з важливих аспектів, які розглядаються у збірнику, є розвиток нових форм туризму, таких як містичний туризм, глемпінг та МІСЕ-туризм. Ці форми туризму можуть бути привабливими для сімей, оскільки вони пропонують унікальні враження та можливості для активного відпочинку. Містичний туризм, наприклад, передбачає відвідування місць з легендами та таємничими історіями, що може бути цікаво для дітей та дорослих. Глемпінг – це комбінація кемпінгу з комфортом готелю, що дозволяє родинам насолоджуватися природою без втрати комфорту. МІСЕ-туризм, що включає ділові зустрічі, конференції та виставки, також може бути цікавим для сімейних подорожей, якщо поєднувати їх з відпочинковими програмами. Автори збірника також підкреслюють важливість розвитку державної підтримки для туристичної галузі. Зокрема, необхідність створення спеціальних програм та грантів для підтримки малого та середнього бізнесу в туристичній сфері.

Це може включати підтримку розвитку інфраструктури, навчання персоналу та маркетингові кампанії. Розвиток сімейного туризму в Україні стикається з низкою проблем, які потребують комплексного підходу для їх вирішення. Основними проблемами є недостатня інфраструктура, низький рівень сервісу, відсутність належного маркетингу та досліджень, а також низький рівень державної підтримки. Для розвитку сімейного туризму необхідно активізувати роботу над покращенням інфраструктури, підвищенням якості обслуговування та розробкою спеціалізованих програм для родинного відпочинку. Важливо також звернути увагу на маркетинг та рекламу туристичних можливостей України як привабливого місця для сімейного туризму. Документи, що аналізуються, свідчать про великий потенціал для розвитку сімейного туризму в Україні, але для його реалізації потрібні зусилля як з боку держави, так і з боку приватного сектору. Тільки за умови спільної роботи можна досягти значного зростання цього сегменту туристичної галузі та збільшення надходжень до економіки країни від туризму.[25]

3.2. Рекомендації щодо вдосконалення розвитку сімейного туризму

Розвиток сімейного туризму в Україні є важливим напрямом, який може значно вплинути на економічний розвиток регіонів та підвищити якість життя населення. Для досягнення цієї мети необхідно впровадити комплекс заходів, спрямованих на подолання існуючих проблем і створення сприятливих умов для залучення сімейних туристів. Першочерговою рекомендацією є розвиток туристичної інфраструктури. Це включає будівництво та реконструкцію доріг, розширення транспортної мережі, забезпечення доступу до віддалених регіонів. Важливим є створення сучасних готельних комплексів, які відповідатимуть міжнародним стандартам та забезпечать комфортні умови для відпочинку родин з дітьми. Спеціальна увага повинна бути приділена обладнанню місць відпочинку дитячими майданчиками, басейнами та іншими розважальними зонами. Потрібно розширити мережу автозаправних станцій, які пропонують електричні зарядні станції для електромобілів, адже багато сучасних родин використовують електротранспорт. Також варто врахувати потреби сімейних туристів у зонах відпочинку вздовж доріг, створивши зручні місця для пікніків, санітарні зони та майданчики для ігор. Підвищення рівня сервісу є ключовим аспектом розвитку сімейного туризму. Необхідно запровадити системи навчання та підвищення кваліфікації персоналу, що працює в туристичній галузі. Це включає тренінги з обслуговування родин, особливостей роботи з дітьми, організації дитячих програм та заходів. Важливо також забезпечити доступність медичних послуг, створення умов для безпечного відпочинку та надання інформації туристам на різних мовах. Варто створити мережу сертифікованих дитячих таборів та розважальних центрів, які відповідатимуть усім вимогам безпеки та якості. Такі заклади мають пропонувати різноманітні програми для дітей різного віку, що включають як освітні, так і розважальні елементи.

Для залучення сімейних туристів слід розробляти спеціалізовані туристичні програми та маршрути, орієнтовані на родини. Це можуть бути тематичні тури, включаючи відвідування музеїв, історичних місць, природних заповідників, організацію активного відпочинку, такого як походи,

велопрогулянки, водні види спорту. Важливо створювати програми, які будуть цікаві як дорослим, так і дітям, забезпечуючи їх інтерактивність та різноманітність. Необхідно підтримувати розвиток креативних індустрій, які можуть доповнити туристичні пропозиції. Це включає організацію фестивалів, майстер-класів, культурних заходів, які можуть стати частиною туристичних програм для родин. Крім того, важливо розвивати інфраструктуру для проведення активного відпочинку на природі, наприклад, кемпінгів, глемпінгів та інших форм відпочинку, які дозволять туристам насолоджуватися природою без втрати комфорту. Ефективний маркетинг та реклама є невід'ємною частиною розвитку сімейного туризму. Необхідно розробити та реалізувати маркетингові стратегії, спрямовані на популяризацію України як привабливого місця для сімейного відпочинку. Це включає створення рекламних кампаній, участь у міжнародних туристичних виставках, розповсюдження інформації про туристичні можливості країни через соціальні мережі та інші медіа-канали. Важливо також залучати відомих осіб та бренди для підвищення привабливості туристичних продуктів. Розробка привабливих веб-сайтів та мобільних додатків, які будуть надавати вичерпну інформацію про туристичні маршрути, заходи та послуги, також є важливою частиною маркетингової стратегії. Такі ресурси повинні бути зручними для користувачів, надавати можливість бронювання та придбання послуг онлайн. Важливою умовою успішного розвитку сімейного туризму є активна державна підтримка. Необхідно розробити та впровадити державні програми, спрямовані на підтримку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері. Це може включати надання грантів та субсидій для розвитку туристичної інфраструктури, підтримку стартапів, що пропонують інноваційні рішення для туризму, а також створення сприятливих умов для інвестування у туристичний сектор. Держава має стимулювати розвиток партнерств між приватним сектором та місцевими громадами, що дозволить залучати додаткові ресурси для розвитку туристичних об'єктів та програм. Також важливо запроваджувати заходи з популяризації сімейного туризму серед населення, зокрема через інформаційні кампанії та освітні програми.

Розвиток сімейного туризму потребує тісної співпраці між державними органами, приватним сектором та громадськими організаціями. Необхідно створювати партнерства, що сприятимуть обміну досвідом, розробці спільних проектів та ініціатив. Важливо залучати місцеві громади до розвитку туристичних продуктів, забезпечуючи їх активну участь у створенні та реалізації туристичних програм. Важливим аспектом є розвиток співпраці з міжнародними організаціями та фондами, які можуть надавати фінансову та технічну підтримку для реалізації проектів у сфері сімейного туризму. Така співпраця дозволить залучити додаткові ресурси та експертизу, що сприятиме підвищенню якості туристичних послуг. Сімейний туризм має також включати екологічну складову. Необхідно сприяти розвитку екотуризму, що забезпечить збереження природних ресурсів та сприятиме формуванню екологічної свідомості серед туристів. Важливо створювати умови для екологічно безпечного відпочинку, включаючи зменшення використання пластику, впровадження систем сортування відходів та використання екологічно чистих транспортних засобів. Необхідно розробляти та впроваджувати програми з екологічної освіти для туристів, особливо дітей, що сприятиме підвищенню їхньої обізнаності про важливість збереження навколишнього середовища. Використання інновацій та цифрових технологій може значно покращити досвід сімейного туризму. Важливо розробляти та впроваджувати мобільні додатки та онлайн-платформи, які будуть надавати інформацію про туристичні об'єкти, маршрути, заходи та послуги. Це також включає створення віртуальних турів, онлайн-бронювання та інших цифрових рішень, що зроблять планування та організацію відпочинку зручнішими та ефективнішими. Необхідно впроваджувати інноваційні технології в організацію туристичних програм, наприклад, використання доповненої реальності для створення інтерактивних екскурсій та заходів, що можуть зацікавити як дорослих, так і дітей. Необхідно проводити освітні кампанії для підвищення обізнаності населення про важливість сімейного туризму та його переваги. Це може включати проведення семінарів, тренінгів, інформаційних сесій для бізнесу та громадськості. Важливо також розробляти навчальні програми для дітей, що

сприятимуть формуванню їхнього інтересу до подорожей та відпочинку в Україні. Освітні програми мають бути спрямовані на формування у дітей любові до своєї країни, розуміння її культурних та природних багатств, що буде сприяти формуванню відповідального ставлення до збереження навколишнього середовища та культурної спадщини.

Розвиток сімейного туризму в Україні має великий потенціал, але для його реалізації необхідні зусилля з боку держави, бізнесу та громадськості. Впровадження комплексних заходів, спрямованих на покращення інфраструктури, якості сервісу, розвиток спеціалізованих програм, ефективний маркетинг та державну підтримку, сприятиме створенню сприятливих умов для залучення сімейних туристів та підвищенню конкурентоспроможності України на міжнародному туристичному ринку. Тільки за умови спільної роботи та тісної співпраці можна досягти значного зростання цього сегменту туристичної галузі та збільшення надходжень до економіки країни від туризму. Необхідно сприяти розвитку креативних індустрій, залучати інновації та цифрові технології, підвищувати обізнаність населення та створювати умови для безпечного та комфортного відпочинку для родин з дітьми. Тільки такий комплексний підхід дозволить реалізувати великий потенціал сімейного туризму в Україні та зробити його одним з ключових напрямів розвитку національної економіки.

Висновки до розділу 3

На нашу думку, сімейний туризм в Україні має значний потенціал, проте стикається з низкою серйозних проблем, які гальмують його розвиток. Основними перешкодами є недостатня інфраструктура, низький рівень сервісу, відсутність належного маркетингу та рекламних кампаній, а також недостатнє наукове дослідження специфіки сімейного туризму. Ми переконані, що політичні кризи, бойові дії та економічні проблеми також негативно впливають на туристичну галузь, знижуючи потік внутрішніх та іноземних туристів. Недостатність державної підтримки та спеціальних програм для розвитку сімейного туризму додає складнощів. Незважаючи на ці виклики, ми вважаємо,

що існують перспективи для розвитку цього сегменту через покращення транспортної та туристичної інфраструктури, підвищення якості обслуговування, ефективні маркетингові стратегії та активну державну підтримку. Для розвитку сімейного туризму в Україні необхідно вжити комплексних заходів, які охоплюють покращення інфраструктури, підвищення якості сервісу, розробку спеціалізованих програм, ефективний маркетинг та активну державну підтримку. Слід зосередитися на розвитку сучасних готельних комплексів, обладнаних для сімейного відпочинку, та створенні зручних зон відпочинку вздовж доріг.

На нашу думку, підвищення рівня сервісу потребує систематичного навчання персоналу та впровадження стандартів обслуговування, що відповідають міжнародним вимогам. Маркетингові стратегії мають бути спрямовані на популяризацію України як привабливого місця для родинного відпочинку через рекламні кампанії, участь у міжнародних виставках та активне використання цифрових технологій. Державна підтримка повинна включати фінансові стимули для бізнесу, гранти та субсидії, а також сприяти розвитку партнерств між державними органами, приватним сектором та місцевими громадами. Особливу увагу слід приділити екологічному аспекту туризму, впровадженню інновацій та підвищенню обізнаності населення щодо переваг сімейного туризму.

ВИСНОВКИ

Дослідження тенденцій розвитку сімейного туризму в Україні, проведене на основі аналізу теоретичних і практичних аспектів, дозволяє зробити кілька ключових висновків, які розкривають сучасний стан цієї галузі, основні тенденції, проблеми та перспективи її розвитку. Аналіз теоретичних засад сімейного туризму показав, що він є особливою формою організації дозвілля, яка спрямована на задоволення потреб усіх членів сім'ї. Сімейний туризм сприяє зміцненню родинних зв'язків, покращенню фізичного та психологічного здоров'я, розширенню кругозору та формуванню культурної обізнаності. Теоретичний аналіз також підкреслив важливість розгляду сімейного туризму в контексті соціально-економічного розвитку, оскільки він сприяє створенню нових робочих місць та розвитку місцевої інфраструктури.

Дослідження виявило, що сімейний туризм має ряд специфічних особливостей, які відрізняють його від інших форм туризму. По-перше, він потребує спеціалізованих послуг та інфраструктури, орієнтованих на потреби дітей різного віку та дорослих. По-друге, сімейний туризм включає широкий спектр активностей, таких як освітні екскурсії, культурні подорожі, активний відпочинок на природі та оздоровчі програми. По-третє, планування сімейного відпочинку зазвичай потребує більшої уваги до безпеки, зручностей та інтерактивних розваг. Аналіз економічних аспектів сімейного туризму показав, що він має значний вплив на місцеву та національну економіку. Сімейний туризм сприяє зростанню доходів від туристичної діяльності, створенню нових робочих місць та розвитку суміжних галузей, таких як транспорт, громадське харчування, торгівля та розваги. Важливим аспектом є також те, що сімейний туризм може стати драйвером для інвестицій у розвиток туристичної інфраструктури та підвищення якості послуг. Дослідження ідентифікувало декілька ключових тенденцій у розвитку сімейного туризму. Однією з головних тенденцій є зростання попиту на інтерактивні та інноваційні форми відпочинку. Сім'ї шукають можливості для участі в освітніх та культурних програмах, активних видах відпочинку та екологічних турах. Інша важлива тенденція - зростання

значення здорового способу життя, що підвищує популярність оздоровчого та спортивного туризму. Також спостерігається зростання інтересу до подорожей, які дозволяють поєднати відпочинок з можливістю саморозвитку та навчання.

Дослідження виявило низку проблем, що стримують розвиток сімейного туризму в Україні. Основними з них є недостатня інфраструктура, низька якість сервісу, відсутність спеціалізованих послуг для сімей з дітьми, а також недостатня кваліфікація персоналу. Інфраструктурні проблеми включають поганий стан доріг, обмежену кількість сучасних готелів та розважальних комплексів, а також відсутність спеціалізованих зон для відпочинку дітей. Недостатня якість сервісу часто пов'язана з відсутністю стандартів обслуговування та брак професійного навчання для працівників туристичної галузі. На основі отриманих результатів дослідження можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, сімейний туризм є важливою складовою туристичної галузі України, яка має великий потенціал для розвитку. По-друге, для забезпечення сталого розвитку цієї сфери необхідно усунути існуючі проблеми та враховувати сучасні тенденції. Це включає покращення інфраструктури, підвищення якості сервісу, розробку спеціалізованих програм, ефективний маркетинг та державну підтримку. По-третє, розвиток сімейного туризму сприятиме не лише економічному зростанню, але й покращенню якості життя населення, зміцненню сімейних цінностей та збереженню культурної спадщини. Тому важливо, щоб держава, бізнес та громадськість об'єднали свої зусилля для досягнення цих цілей.

Метою даного дослідження було всебічне вивчення тенденцій розвитку сімейного туризму, виявлення ключових проблем та розробка рекомендацій для їх подолання. Всі поставлені завдання були успішно виконані, що дозволило отримати комплексне уявлення про сучасний стан сімейного туризму в Україні. Дослідження підтвердило, що сімейний туризм є особливою формою організації дозвілля, яка має значний вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Він сприяє зміцненню родинних зв'язків, покращенню фізичного та психологічного здоров'я, розширенню кругозору та формуванню культурної обізнаності. Аналіз

теоретичних засад дозволив глибше зрозуміти специфіку цієї форми туризму та її ключові характеристики. Аналіз сучасних тенденцій у сімейному туризмі показав зростання попиту на інтерактивні та інноваційні форми відпочинку, екологічний та оздоровчий туризм. Сім'ї все більше шукають можливості для активного відпочинку, що включає освітні екскурсії, культурні подорожі та активності на природі. Ці тенденції вказують на необхідність розробки туристичних продуктів, орієнтованих на різні вікові групи та інтереси. Дослідження виявило кілька ключових проблем, що стримують розвиток сімейного туризму в Україні. Основними з них є недостатня інфраструктура, низька якість сервісу, відсутність спеціалізованих послуг для сімей з дітьми та недостатня державна підтримка. Недоліки інфраструктури включають поганий стан доріг, обмежену кількість сучасних готелів та розважальних комплексів, а також відсутність спеціалізованих зон для відпочинку дітей. На основі виявлених проблем та сучасних тенденцій дослідження розробило рекомендації щодо вдосконалення розвитку сімейного туризму в Україні. Рекомендації включають покращення інфраструктури, підвищення якості сервісу, розробку спеціалізованих програм, ефективний маркетинг та рекламу, а також активну державну підтримку. Особлива увага повинна бути приділена розвитку екологічного туризму та впровадженню інноваційних рішень у туристичну індустрію. Загалом, дослідження підтвердило великий потенціал сімейного туризму для розвитку туристичної галузі України. Для реалізації цього потенціалу необхідно усунути існуючі проблеми, враховувати сучасні тенденції та активно працювати над покращенням інфраструктури, сервісу та маркетингу. Спільні зусилля держави, бізнесу та громадськості можуть створити сприятливі умови для розвитку сімейного туризму, що сприятиме економічному зростанню, покращенню якості життя населення та збереженню культурної спадщини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Anukrati S. A., Shruti A. Family Tourism: Understanding the concept and improving the parents - children relationship. *Journal of Sustainability and Resilience*. 2024. No. 4. P. 1–6. URL: <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1035&context=jsr>(date of access: 15.05.2024).
2. Carvel J. Today's new man is a stepdad. *The Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/society/2004/jun/21/childrensservices.uknews>(date of access: 16.05.2024).
3. Day R. D. Research and theory in family science. Brooks: Pacific Grove, 1995. 361 p. URL: https://archive.org/details/researchtheoryin0000unse_x4p6(date of access: 15.05.2024).
4. DeMeo M., Davidson L. The Results Are In: The 2023 FamilyTravel Association (Fta) Annual Family Travel Survey Highlights Post-Pandemic Trends, Positive Attitudes, and Opportunities for Growth. URL: <https://www.sps.nyu.edu/homepage/communications/press-releases/2023/2023-family-travel-association-annual-family-travel-survey-highlights.html>(date of access: 15.05.2024).
5. Family tourism: Inter personal interaction, existential authenticity and quality of tourist experience / Chen, H., Jiao, Y., Li, X., & Zhang, K. *Journal of Vacation Marketing*. 28(1). 2022. P. 82-94. URL: <https://doi.org/10.1177/13567667211022407>(date of access: 14.05.2024).
6. Future Foundation. Future Traveller Tribes 2030 Understanding Tomorrow's Traveller: report. London: Amadeus. 70 p. URL: <https://amadeus.com/documents/en/retail-travel-agencies/research-report/amadeus-future-traveller-tribes-2030-report.pdf>(date of access: 17.05.2024).
7. Kelly C. Beyond 'a trip to the seaside': exploring emotions and family tourism experiences. *Tourism Geographies*. 2020. P. 1–22. URL:

- [https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/24326/5/24326%20KELLY Beyond A Trip to the Seaside 2020.pdf](https://gala.gre.ac.uk/id/eprint/24326/5/24326%20KELLY%20Beyond%20A%20Trip%20to%20the%20Seaside%202020.pdf)(date of access: 15.05.2024).
8. Minnaert L., Tisch J. M. US Family Travel Survey 2021. Family Travel Association, 2021. 32 p. URL: [https://www.sps.nyu.edu/content/dam/spss/academics/departments/jonathan-m-tisch-center-for-hospitality/pdfs/Family Travel Survey 2021.pdf](https://www.sps.nyu.edu/content/dam/spss/academics/departments/jonathan-m-tisch-center-for-hospitality/pdfs/Family%20Travel%20Survey%202021.pdf)(date of access: 15.05.2024).
  9. Mintel predicts over a third of consumer markets to see growth. URL: <https://www.mintel.com/press-centre/mintel-predicts-over-a-third-of-consumer-markets-to-see-growth-in-2009/>(date of access: 17.05.2024).
  10. Miyakawa E., Oguchi T. Family tourism improves parents' well-being and children's generic skills. *Tourism Management*. 2022. T. 88. C. 104403. URL: <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2021.104403>(дата звернення: 27.05.2024).
  11. O'connor S. The mysterious decline of our leisure time. *Financial Times*. URL: <https://www.ft.com/content/9df289b9-d425-49e6-899f-c963b458625f>(date of access: 16.05.2024).
  12. Pons P. O. Being-on-Holiday: Tourist Dwelling, Bodies and Place. *Tourist Studies*. 2003. Vol. 3, no. 1. P. 47–66. URL: <https://doi.org/10.1177/1468797603040530>(date of access: 15.05.2024).
  13. Romanova, A. Global Trends of Tourism Development. *Herald of KNUTE*, (6), 2017. C. 32 – 41. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2017/06/5.pdf>(date of access: 15.05.2024).
  14. Schänzel H. A., Yeoman I. Trends in family tourism. *Journal of Tourism Futures*. 2015. T. 1, № 2. C. 141–147. URL: <https://doi.org/10.1108/jtf-12-2014-0006>(дата звернення: 27.05.2024).
  15. Schänzel H., Yeoman I., Backer E. Family Tourism: Multidisciplinary Perspectives/ ed. by C. Cooper. Derby: Footring Ltd, 2012. 212 p. URL: <https://dokumen.pub/download/family-tourism-multidisciplinary-perspectives-9781845413286.html>(date of access: 16.05.2024).

16. Shatskaya Z. Y., Akulshin M. I. Actual problems and perspectives for tourism development in Ukraine. *Economy and Society*. 2018. № 19. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-108>(дата звернення: 27.05.2024).
17. Shaw S. M., Dawson D. Purposive Leisure: Examining Parental Discourses on Family Activities. *Leisure Sciences*. 2001. Vol. 23, no. 4. P. 217–231. URL: <https://doi.org/10.1080/01490400152809098> (date of access: 14.05.2024).
18. Slovo i Dilo. Як скоротилася кількість шлюбів та зросла кількість розлучень в Україні – дані Опендатабот. *Слово і Діло*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2024/02/14/novyna/suspilstvo/yak-skorotylasya-kilkist-shlyubiv-ta-zrosla-kilkist-rozluchen-ukrayini-dani-opendatabot>(дата звернення: 24.05.2024).
19. Snyder K. A. A Vocabulary of Motives: Understanding How Parents Define Quality Time. *Journal of Marriage and Family*. 2007. Vol. 69, no. 2. P. 320–340. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2007.00368.x>(date of access: 15.05.2024).
20. Stevens B., Schieb P.-A., Gibson A. The Future of Families to 2030 : A synthesis report. Paris: OECD, 2011. 51 p. URL: <https://www.oecd.org/sti/futures/49093502.pdf>(date of access: 16.05.2024).
21. The Staycation: - 2010 and beyond?. *Visit England*. URL: <https://www.visitbritain.org/media/1525/download?attachment>(date of access: 16.05.2024).
22. Tseng T. A., Chien H.-W., Shen C.-C. Exploring family travel motivation, preference, and decision-making with children of different ages. *Tourism & Management Studies*. 2023. No. 19(4). P. 35–45. URL: <https://dialnet.unirioja.es/descarga/articulo/9236025.pdf>(date of access: 14.05.2024).
23. Ukrinform. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>(дата звернення: 17.05.2024).

24. Yeoman I. Tomorrow's tourist: fluid and simple identities. *Tomorrow's Tourist: Fluid and Simple Identities*. 2010. P. 6–15. URL: https://www.academia.edu/333259/Tomorrows_Tourist(date of access: 16.05.2024).
25. Біла К. О. Туризм та креативні індустрії: сучасні виклики: збірник наукових праць II Міжнародна науково-практична конференція 28 квіт. 2023 р. Дніпро. 2023. 212 с.
26. Влащенко Н. М. Інноваційні технології в туризмі : навч. посібник. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків. ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. 214 с
27. Джинджоян В. В. Діяльність туристичних підприємств та класифікація туристичних програм. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 49–53. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/6126/1/12.pdf>(дата звернення: 14.05.2024).
28. Джинджоян, В. В., Тесленко, Т. В., Горб, К. М. (2022). Інноваційні технології в туризмі та гостинності: навчальний посібник. Київ: Видавництво «Каравела». 340 с.
29. І для дітей, і для дорослих: топ місць для сімейного відпочинку в Україні. *OBOZREVATEL*. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/puteshestviya/i-dlya-ditej-i-dlya-doroslih-top-mists-dlya-simejnogo-vidpochinku-v-ukraini.htm> (дата звернення: 26.05.2024).
30. Колотуха О. В. Сімейний туризм. *Geo-Hub науково-освітній веб-портал*. URL: <https://geohub.org.ua/index.php/node/2444> (дата звернення: 14.05.2024).
31. Король С. Зміни в ролях: як війна вплинула на сімейне життя українських жінок – дослідження. *LIGA*. URL: <https://life.liga.net/all/news/izmeneniya-v-rolyah-kak-voyna-povliyala-na-semeynuyu-jizn-ukrainskih-jenschin-opros>(дата звернення: 17.05.2024).
32. Машкова О. В., Цветкова Д. І. Особливості організації сімейного відпочинку з дітьми дошкільного віку в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. № 6. С. 187–192.

33. Найкращі місця в Україні для літнього сімейного туризму. *Слобідський край*. URL: <https://www.slk.kh.ua/news/korisno/najkrasi-misca-v-ukraini-dla-litnogo-simejnogo-turizmu.html> (дата звернення: 26.05.2024).
34. Сімейний туризм як форма дозвіллевої діяльності. URL: <https://infotour.in.ua/belyakov.htm> (дата звернення: 26.05.2024).
35. Степико В. П., Хоменко Н. В., Черній Л. В. Соціологія сім'ї: навч.-метод. посіб. Київ, Вид-во УДУ ім. Михайла Драгоман., 2023. 197 с. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/43386/Sotsiolohiia%20simi.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 14.05.2024).
36. Товстоног В., Фалько Є. Сучасні концепції організації сімейного відпочинку на курортах. *Туризм та креативні індустрії: сучасні виклики* : Зб. наук. пр. II Міжнар. науково-практ. конф, 28 квіт. 2023 р. Дніпро, 2023. С. 197–201. URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/2023/materiali%20konf/13_turizm%20та%20креативні%20індустрії.pdf (дата звернення: 14.05.2024).
37. Туристична статистика України: динаміка податкових надходжень по регіонах. ДАРТ - Державне агентство розвитку туризму України. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/turistichna-statistika-ukrayini-dinamika-podatkovih-nadhodzhen-po-regionah> (дата звернення: 26.05.2024).
38. Українська правда. Життя. Як українці оцінюють свій фінансовий стан в умовах війни – опитування. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/07/04/255195/> (дата звернення: 17.05.2024).
39. Фрей Л. Сучасний стан та перспективи розвитку сімейного туризму в Україні. *Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання* : Матеріали VI Міжнар. ювіл. до 55-річчя ЧДТУ науково-практ. конф., м. Черкаси, 26–27 берез. 2015 р. С. 132–136. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/3825/9/Матеріали_VI_Міжнародної_науково-практичної_конференції_ТОМ_1_2015.pdf#page=67 (дата звернення: 14.05.2024).

40. Хмельницька В. Щороку в Україні з дому втікають 14 тис. дітей: чому наважуються на такий вчинок та що робити батькам. *TCH.ua*. URL: <https://tsn.ua/ukrayina/schoroku-v-ukrayini-z-domu-vtikayut-14-tis-ditey-chomu-navazhuyutsya-na-takiy-vchinok-ta-scho-robiti-batkam-1823854.html> (дата звернення: 16.05.2024).
41. Шимановська-Діанич Л. М., Білінська О. П. Інноваційні технології як інструмент інноваційного розвитку сфери туризму. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2019. Т. 1, № 26. С. 155–163. URL: <https://doi.org/10.32342/2074-5362-2019-1-26-11> (дата звернення: 26.05.2024).
42. Шомко Б., Ярмолюк Д. Сімейний туризм як форма дозвілєвої діяльності. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу* : Тези IV Міжнар. науково-практ. конф. 9–10.11.2023 р. Житомир, 2024. С. 428. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/12/428.pdf> (дата звернення: 14.05.2024).